

ZSIDÓK KÁRPÁTALJÁN: KRONOLÓGIA (1648–2012)*

Összeállította: Fedinec Csilla (MTA TK Kisebbségkutató Intézet)

1648–1657

Bogdan Hmelnickij hetman kozákjai által elűzött vagy előlük menekülő zsidók érkeztek Magyarországra a lengyel–litván állam főként ukránok lakta területeiről. Ők voltak az első zsidó bérlők az „Éjszakkéleti-Kárpátok” határvidéki uradalmaiban. Felső-Magyarországot elkerülték, elsősorban Cseh- és Morvaország, Ausztria, Hollandia felé húzódtak.

1670-es évek

Megjelentek a zsidó bérlők Munkácson. Thököly Imre, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc is támogatta őket. A 19. sz. végére már úgy emlegették a várost: „Felsőország Jeruzsáleme”.

1699. január 26.

A karlócai békével Magyarország – a Temesköz kivételével – felszabadult az oszmán uralom alól és Habsburg-fennhatóság alá került. A törökök Magyarországról történt kiűzése után vette kezdetét az ország újra betelepítésének nevezett időszak. A zsidók előtt is megnyíltak azok a magyarországi területeket, ahová addig, többek között az osztrák tartományokból, csak kevesen és csak nehézségek árán jutottak el. Az északkelet-magyarországi földbirtokosok voltak az elsők, akik nagy számban fogadtak be zsidókat. Az országrészben a zsidóság legfőbb megélhetését a borkereskedelem adta, Máramarosban pedig a sószállítás.

1735

A Conscriptio Judaeorum még csupán 890 zsidót talált Bereg, Ung, Máramaros és Ugocsa megyében.

1726. október 16.

Az osztrák örökös tartományokban, Csehországban, Morvaországban és Sziléziában bevezetett Familiantengesetz („a másodikok tilalma”) –, mely minden családban csak az elsőszülött fiúgyermeknek engedte meg, hogy a megfelelő adó megfizetése mellett megházasodjék és családot alapítson – hatására fiatal zsidó férfiak tömegesen kerestek új lakóhelyet maguknak, mindenekelőtt Magyarország Duna menti déli részein, de az Északkeleti-Kárpátokban is.

1743

Rendelet mondta ki rendkívüli adók, köztük a zsidókra vonatkozó „türelmi adó” beszedését. A zsidók az uralkodóról, Mária Teréziáról a „Királynő pénzének” (Malke-Geld) nevezték el.

1772

Lengyelország felosztásakor Ausztria megkapta Galíciát, amely ettől kezdve 1918-ig tartozott hozzá. Ez idő alatt határai többször módosultak. Központjává – az addigi Halics, a Dnyeszter partján álló város helyett – Lemberget tették meg, melyet egyébként a lengyelországi zsidók „Izrael anyjának” neveztek. Itt élt a Habsburg Monarchia zsidóságának fele. Mária Terézia és később II. József törekedett a zsidóság foglalkozás-

* Lektorálta: Bányai Viktória és Komoróczy Szonja Ráhel, MTA TK Kisebbségkutató Intézet Judaisztikai Kutatócsoport.

szerkezetének megváltoztatására és kivándorlásának megakadályozása, azonban sikertelenül.

1774

A Schönborn-Buchheim uradalomban megengedték a zsidóknak, hogy házakat építsenek. Bereg vármegyében a zsidó községek adományképpen telket kaptak zsinagóga, iskola építésére, temetőnek.

1783

II. József osztrák császár 1828. számú 1783. március 31-én kelt „rendszabálya a zsidó népre vonatkozóan”, az ún. tolerancia-pátens.

1787

II. József rendeletben szabályozta a zsidók névviselését. Megtiltotta, hogy személyneveikben nyelvjárási névalakokat használjanak – a bibliai héber neveket engedélyezték, csak az azokból származtatott jiddis neveket viszont nem –, korlátozta a felvehető nevek számát, mindenkit kötelezett német nyelvű családnév felvételére. A személynév viselésben 1836-ban V. Ferdinánd némi engedményt tett, de a vezetéknev tekintetében a német erős hagyománnyá vált a magyarországi zsidóság körében. Bereg, Ung, Máramaros és Ugocsa megyékben ekkor 6311 zsidó élt.

1790

Az 1790:XXXVIII. tc. megerősítette a zsidókat a 1783-ban nyert jogaikban: „...a Magyarország és kapcsolt részei határain belül élő zsidók az összes szabad királyi városokban és más helységekből (ide nem értvén a királyi bányavárosokat) azon állapotban, melyben az 1790. évi január elsején voltak, megtartassanak, és ha abból netalán kizavartattak volna, visszahelyeztessenek.” A 18. század végétől Magyarország területe a zsidó megtelepedés szempontjából két jól elválasztható részre tagolódott: a Vág és a Hernád folyóktól nyugatra a nyugati jellegű Oberland / Felsőország / Felvidék, keletre és délre pedig a keleti jellegű, erősen haszid színezetű Unterland / Alsóország / Alföld. Alsóország nagy zsidó központjai: Munkács és Máramarossziget. Itt lassabban ment végbe a jiddis – német, jiddis – magyar nyelvváltás, a jiddis helyi színezetet kapott, kevésbé tudott teret nyerni az ortodoxiától eltérő irányzat, vagy a cionizmus. A nyugat-európai zsidóság hozzáidomult a környező társadalomhoz, a keleti-zsidóság, amely a változásoknak csak az orosz mintájával találkozott, ehhez képest egy merevebb, kevésbé polgárosult életmódhoz ragaszkodott.

1794

Felépült Ungvár első zsinagógája, amely 1907-es tűzvészben leégett.

1795

Első ismert előfordulása a zsidókkal összefüggésben az „orthodoxia” kifejezésnek. Ekkortól egyre szélesebb körben a reform (neológ, progresszív) versus ortodoxia oppozícióban beszéltek a zsidó modernizáció két nagy áramlatáról. Löw Lipót szerint ortodoxok azok, akik elutasítják a hagyományok elemeinek korszerűsítését, a (külső) tudományok módszereinek átvételét.

1840

Az 1840:XXXIX. tc. megerősítette, illetve kiterjesztette az 1790:XXXVIII. törvényt. A legfontosabb változás a szabad költözködési jog megadása: a zsidók ettől kezdve a szabad

királyi városokba is beköltözhetnek. Ebben az évben alakult meg Munkácson a Poale Cedek, a zsidó kisiparosok önszegélyező egylete.

1841

Megalakult az Ungvári Társaskör (kaszinó) és a Bereg megyei Kaszinó.

1846

Eltörölték az 1743-ban bevezetett „türelmi adót”. Ebben az évben alakult meg Munkácson a Gemulat Chaszudin (Gemilut Haszadim) elnevezésű jótékony kölcsönző egylet.

1848–1849

A magyar szabadságharc idején több ezer zsidó harcolt a honvédség soraiban, bár sem a népesség, sem a magyar politikusok nem ítélték meg egyértelműen a zsidóságot. Az 1849-es szegedi nemzetgyűlés kimondta a zsidók emancipációját, bár ekkor már ennek csak jelképes értéke volt. A bukás után a zsidók közül is sokan a megtorlás elszenvedőivé váltak.

1850

Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyékben 41 323 zsidó élt.

1864

Ungváron megjelent az első Kárpátalján nyomtatott első héber könyv: a híres ungvári rabbi és tudós, R. Meir Eisenstadt *Imre Es* című művének második kötete – a Lembergben megjelent első kötetet követve.

1866–1867

Ebben az időszakban jelent meg jiddis nyelven, héber melléklettel a R. Akiva Joszef Schlesinger által kiadott *Amud ha-Jiro*, eleinte Kassán, majd utóbb Ungváron. Ez a lap volt Kárpátalja, sőt egész Magyarország első jiddis újságja.

1867

Az országgyűlésben elfogadták és I. Ferenc József szentesítette a kiegyezési törvényt (1867:XII. tc.). A törvény értelmében a Habsburg Monarchia kétközpontú, dualista szerkezetű és alkotmányos állammá, Osztrák–Magyar Monarchiává alakult át. Az 1867:XVII. tc., az ún. emancipációs törvény kimondta az izraeliták egyenjogúsítását polgári és politikai jogok tekintetében: „1. § Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak. 2. § Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetik.” Az emancipációs törvény után a zsidó szót hivatalosan mellőzték, helyette a Magyarországon és Európában egyaránt a 18. század vége óta terjedő izraelita került használatba, amit az 1868–1869-es Egyetemes Gyűlés elfogadott, úgy véelve, ezzel el lehet kerülni a zsidó szóval járó megbélyegzést.

1868

Az 1868:XLIV. tc., az ún. nemzetiségi törvény szerint a törvényhozás és a legfelső hatóságok nyelve a magyar, de a törvényeket a többi nemzetiség nyelvén is közzé kell tenni, illetve a községekben az ügyintézés hivatalos nyelve az ott leginkább használt nyelv. A törvény alapelve: „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az osztatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.” Ebben az

évben alakult meg a Magyar Államvasutak (MÁV), a következő két évtizedben kiépültek az új szárnyvonalak, közte a Szatmár–Máramarossziget–Lemberg–Kijev, Sátoraljaújhely–Csep–Ungvár, Csep–Máramarossziget vonalak.

1868. december – 1869. február

Budapesten ülésezett a magyar zsidóság első kongresszusa, az Izraelita Egyetemes Gyűlés. A magyarországi zsidóság a kongresszus következtében három részre szakadt, ezek az ortodox, a neológ (kongresszusi) és az előzőeknél jóval kisebb számú középen álló status quo ante (legyen, amint eddig volt). A vallási különbségnek szociális vetülete is volt. Az ortodoxok elzárkóztak az olyan foglalkozásoktól, ahol felmerülhetett a szigorú vallási szokások áthágásának kényszere, az ultra-orthodox irányzat közösségei elzárkóztak a világi műveltségtől, főképp vidéken éltek.

1869

Budapesten megalakult a Fővárosi (később: Országos) Statisztikai Hivatal. A hivatal adatai szerint a 19. század utolsó harmadában nagyobb mértékű volt a zsidók elvándorlása Magyarországról, mint a természetes szaporulat vagy a bevándorlás. A századforduló körüli időben Magyarországnak egyetlen olyan 20 ezres lélekszám fölötti városa volt, mégpedig Budapest, amely nagyszámú zsidó lakossággal bírt. A 10 és 20 ezer közötti lélekszám közötti városok között pedig Kassa, Újpest, Kolozsvár és Nagyvárad mellett ott találjuk Munkácsot és Máramarosszigetet. Bereg, Ung, Máramaros és Ugocsa megyékben 64 903 zsidó élt. Az év folyamán Bruch Móricz és családja megalapította az Ungvári Népbankot.

1870

Megjelent az ungvári születésű Ganzfried Salamon *Kicur Sulchán Áruch* című művének első kiadása, amely mind a mai napig a legismertebb zsidó törvénykönyv – a zsidó élet mindennapjainak, ünnepeinek, a zsidó család, a zsidó asztal, a zsidó élet és halál praktikus összefoglalása.

1871

Pinhasz Bleier Munkácson megalapította az első héber nyomdát, explicit zsidó és vallásos nyomdaként.

1874

Máramarosszigeten a „Maramaroscher Actien Buch-druckerei” nevű nyomdában megjelent az első héber könyv R. Jozsef Mordekhaj Kahana técsői rabbitól.

1876

Megalakult az Ungvári Kereskedelmi Ifjak Önképző és Betegsegélyező Egylete.

1879

Az 1879: XVIII. tc. kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását a népoktatási tanintézetekben.

1880

Megalakult az Ungvári Első Általános Kereskedelmi és Iparos Ifjúsági Önképző és Segélyező Egylet.

1881

Beregszászban megalakult Bereg Megyei Izraelita Magyar Egylet.

1883

Megalakult Ungvári Izraelita Jótékony Nőegylet, és Munkácson a Chevra Cedoko Vecheszed nőegylet.

1883–1896

A magyarországi Országos Antiszemita Párt működésének éveit, képviselői két ízben (1884, 1887) is bekerültek az országgyűlésbe. Egyik vezetője, Ónody Géza nevéhez fűződik a tiszaszlári vérvád – rituális gyilkosság – megfogalmazása és napirenden tartása a felmentő bírósági ítélet után is (1882). A községben eltűnt leánygyermek halálát az ott lakó zsidóknak tulajdonították. Az 1990-es évek óta Magyarországon ismét napirendre került az eset (1994-ben síremlékállítást a faluban, azóta annak évenkénti megkoszorúzása, 2012-ben a parlamentben az eset felemlegetése).

1885

Az 1885. évi 1191. sz. vallás- és közoktatási miniszteri rendelet leszögezte, hogy a kongresszusi, az ortodox és a status quo hitközségek mind állampolitikai, mind a zsidóság szempontjából ugyanazon vallásfelekezethez tartozónak tekintendők. Az évben Munkácson megalakult a Poale Cedek jótékonyági nőegylet.

1888

Megalakult az Ungvári Izraelita Kölcsönös Betegségélyező Nőegylet.

1889

Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter körrendeletben szabályozta, hogy az iskolákban a „héber” vagy „mózes vallás” helyett egységesen az „izraelita” megjelölést kell használni.

1894

Az 1894:XXXI., XXXII. és XXXIII. törvénycikkek intézményesítették a polgári házasságot, elvben – a rabbik tiltakozása ellenére – lehetővé tették a vegyes házasságokat.

Megalakult a Máramarosszigeti Izraelita hitközségi Szegény Gyermekruházati Egylete.

1895

Az 1895:XLII. tc. az izraelita vallásról szóló ún. recepciós törvény kimondta: „1. § Az izraelita vallás törvényesen bevett vallásnak nyilvánítottatik. [...] 3. § Lelkész (rabbi) és hitközségi előljáró az izraelita felekezetnek csak oly tagja lehet, a ki magyar állampolgár és a ki képesítését Magyarországon szerezte.”

1896. február 14.

Megjelent Herzl Tivadar *Der Judenstaat* (A Zsidó Állam) c. értekezése, amelyben javaslatot tett arra, hogy a világ minden táján élő zsidók térjenek vissza Palesztinába, az ősi hazába, ahonnan egykor elűzték őket. Ezzel őt tekintik a politikai cionizmus megalapítójának. (A cionizmus a 19. század második felében elindult zsidó mozgalom, amelynek célja a történelmi Izrael területén zsidó állam megalakítása, és a zsidó érdekek védelme a világ más országaiban.)

1896. május 2. – október 31.

Országos ünnepségsorozat keretében méltatták Magyarország fennállásának ezredik (millenniumi) évfordulóját. Az 1896:VIII. törvénycikk értelmében többek között emlékoszlopot állítottak fel a munkácsi várhegyen és a Vereckei-hágón.

1897. október 7.

Egán Ede megkapta a hivatalos megbízást Darányi Ignác földművelésügyi minisztertől, hogy a ruszin gazdasági segítő programot, az ún. hegyvidéki akciót miniszteri biztosként irányítsa. Egán a zsidókat okolta a térség ruszin lakosságának kirívó szegénysége miatt, ezért kiűzésüket javasolta.

1897

Bázelben megtartották a Cionista Világszervezet alakuló kongresszusát.

1898

Megjelent az 1898:IV. tc. a települések törzskönyvezéséről, ami tulajdonképpen a településnevek magyarosítását jelentette, és a nemzetiségek részéről számos vitát váltott ki. A századforduló időszakának törekvése volt a családnevek magyarosítása is, ami az „önkéntes asszimiláció” megnyilvánulási formája volt. A zsidók közül a neológ irányzathoz tartozók körében lett elterjedt a névmagyarosítás. A névmagyarosítás döntően a magyar nyelvhatáron belüli mozgalom volt. A nemzetiségi vidékek, közte Kárpátalja, alulreprzentált a mozgalomban.

1901

Első kiadásban megjelent Bartha Miklós „Kazárföldön” című könyve, amely az újságíró, országgyűlési képviselő szerző Munkács, Huszt, Volóc, Verecke stb. környékén tett látogatásai alapján született, a galíciai zsidókkal foglalkozó hírlapi tárca-sorozatából lett összeállítva. Az antiszemita propaganda a 19-20. század fordulóján innen kapta fel a kazár népnevet, amivel a Galáciából beköltözött zsidóságot jelölték.

1903

Az 1903:V. törvénycikk „külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról” rendelkezett, valójában a galíciai zsidók bevándorlását volt hivatott „rendezni”. A törvényben foglaltak érvényesítésére az 1903:VIII. törvénycikk rendelkezett a határrendőrség létrehozásáról. A határrendőrség 1906 januárjában kezdte meg működését. A ténylegesen kitoloncolt zsidók száma elenyésző volt.

1904

Papp Gyula és Szabolcs Ferenc terve alapján felépült Ungvár nagyzsinaagógája, a város első vasbeton szerkezetű épülete. A szovjet időszakban hangversenyteremmé alakították.

1907

Az 1907:XXVII. tc., az ún. Lex-Apponyi a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi hitfelekezeti néptanítók járandóságairól kimondta: „Minden iskola és minden tanító [...] a gyermek lelkében a magyar hazához való ragaszkodás szellemét és a magyar nemzethez való tartozás tudatát, valamint a valláserkölcös gondolkodást tartozik kifejleszteni és megerősíteni.” „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban [...] a magyar nyelv [...] oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul élőszóval és írásban érthetően ki tudja fejezni.” Kelet-Magyarországon (Unterland) a falusi ortodoxok és haszidok körében tartotta magát a jiddis.

1910

Országos népszámlálás a népesség anyanyelvi összetételét regisztrálta (a zsidókat csak a vallási megoszlásnál tüntették fel). Az adatfelvételekor követett metodikai útmutató szerint: „Anyanyelv gyanánt minden befolyástól mentes, a valósághoz híven, mindenkor azt a nyelvet kell bejegyezni, amelyet az illető egyén magáénak vall, s amelyen legjobban és legszívesebben beszél. Ennél fogva megjegyzendő, hogy ámbár az anyanyelv a legtöbbször azonos azzal a nyelvel, amelyet ki-ki gyermekkorában és rendszerint az anyjától tanult, mégis előfordulhat az az eset is, hogy a gyermek anyanyelve más, mint anyjáié, különösen, ha a gyermek kisdédóvodában, iskolában vagy egyéb társadalmi érintkezés által vagy annak következtében, hogy szülői különböző anyanyelvűek, az anyjától különböző, más nyelvet sajátított el. [...] Úgy anyanyelv, valamint más beszélt nyelv gyanánt is mindig csak élő nyelv írható be, ennél fogva a zsidó vagy héber nyelv nem mutatható ki. Az ország némely vidékén található zsidó vallású egyéneknek tehát, akik a héberrel kevert, rontott német nyelvet, az úgynevezett jargont használják, a német nyelvet kell bejegyezni.” A népesség vallási megoszlása tekintetében 1910-ben az ország lakosságának 5%-a volt izraelita, nagy többségük magyar anyanyelvű. Mivel az ország 18,3 millió lakosából nem egészen 10 milliónyian (54,45%) voltak magyar anyanyelvűek, így a zsidóság nélkül nem lehetne domináns magyar nyelvűségről beszélni. Munkács és Máramarossziget zsidó lakossága külön-külön 8 ezer fő körülire volt tehető.

1912

Beregszászban felépült a szecessziós stílusú, egyemeletes rituális zsidó fürdő.

1914. június 28.

Gavrilo Princip szerb diák Szarajevóban megöli az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösét, Habsburg Ferenc Ferdinándot és feleségét, Zsófiát.

1914. július 28.

A Monarchia hadat üzent Szerbiának, amivel megkezdődött az első világháború.

1914 ősze – 1915 tele

Az orosz cári csapatok két ízben is benyomultak Magyarországra a Kárpátok térségébe. Galíciából a zsidók 1914-től kezdve nagy számban menekültek Nyugat felé az oroszok elől, de Kárpátaljáról is menekültek előlük. A munkácsi rabbi 1915-ben azt is megengedte, hogy a zsidók szombaton is meneküljenek, amikor tiltva van az utazás. A Galíciából és Kárpátaljáról az orosz offenzíva elől menekülő zsidókat a kormányzat Ausztriába deportálta „személyszállító kocsikká avanszált marha szállító kupékban”.

1916

Magyarország erre az időszakra mintegy 25 ezer galíciai menekültet fogadott be.

1917. november 7–8.

Oroszországban, Petrográdban (Leningrád, Szentpétervár) fegyveres felkelés tört ki, megalakult az első szovjet kormány, a Népbiztosok Tanácsa V. I. Lenin elnökletével.

1918. október 28.

Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot.

1918. október 31.

Az őszi forradalom győzelmével a monarchiából kiváló magyar állam törvényhozó szerve a Magyar Nemzeti Tanács lett, Károlyi Mihály vezetésével.

1918. november 3.

A Monarchia Padovában fegyverszünetet kötött az antanthatalmakkal.

1918. november 16.

Kikiáltották a Magyar Népköztársaságot. Az I. számú néphatározat 1. §-a kimondta, hogy „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság”.

1918. november

Máramaroszi Zsidó Nemzeti Tanács alakult.

1918. december 3.

Az antanthatalmak nevében Ferdinand Vix alezredes jegyzékben követelte a Felvidék katonai kiürítését és átadását Csehszlovákiának.

1918. december 21.

Ezen a napon elfogadták, 1918. december 25-én pedig életbe léptették a X. Néptörvényt „a Magyarországon élő ruszin (ruthén) nemzet autonómiájáról”, mely kimondta, hogy „Ruszka Krajna néven autonóm jogterület (kormányzósági terület) alakíttatik”.

1918

Patai József írásából: „A magyar zsidók egy része nem veszi észre, vagy behunyja a szemét és nem akarja észrevenni, hogy amikor a parlamentben vagy a sajtóban a zsidógyűlölk a galíciaiakról beszélnek vagy írnak, nem is azt a mai pár száz itt rekedt "galíciai" menekültet értik, hanem tulajdonképpen a tegnapi "galíciaiak" gyermekeit és unokáit, vagyis az egész magyar zsidóságot, úgy, amint van, apástul, fiastul.”

1918. december 28.

Ungváron Izraelita Nőegylet alakult Horovitz Mórné elnökletével

1919. január–március

A román hadsereg benyomult a Felső-Tisza vidékére, közte január 18-án Máramaroszigetre.

1919. január 12.

A csehszlovák katonaság elfoglalta az Ung folyóig terjedő nyugati térséget, közte Ungvárt, ahová a 31. sz. ezred vonult be Amedeo Ciaffi olasz ezredes vezetésével.

1919. március 21.

Budapesten megalakult az új kormány, a Forradalmi Kormányzótanács, mely kikiáltotta a Magyarországi Tanácsköztársaságot. 1918–1919 eseményeit, de különösen a Tanácsköztársaságot a közvélemény mint a zsidók hatalomra kerülését fogta fel. A szociáldemokraták, kommunisták között valóban számos zsidó származású személy volt. Ugyanakkor például Kun Béla sokat idézett kijelentése szerint: „Nem zsidó vagyok, hanem kommunista.” A történeti szakirodalom szerint szinte kivétel nélkül renegátok – kikeresztelkedettek voltak, akik már korábban felszámolták kapcsolataikat a hitközségekkel. Kommunista szellemben, a tanácsköztársaság alkotmánya többek között megtiltotta, minden felekezet számára, a vallásoktatást. 1919–1921-ben különítmények járták Magyarországon, hogy bosszút álljanak („fehérterror”) mindazokon, akik részt

vettek a proletárdiktatúrában („vörösteror”), mindenekelőtt a zsidókon. Különítményesek akadályozták meg IV. Károly király kétszeri visszatérési kísérletét is 1921-ben.

1919. április 16.

E naptól a román hadsereg, 1919. április 23-ától pedig a csehszlovák hadsereg megkezdte a régió még Magyarországhoz tartozó területeinek elfoglalását.

1919. április 29.

A csehszlovák és a román katonai megszállás a régióban véget vetett a tanács hatalomnak (40 napig állt fenn, 1919. március 21-től).

1919. június 23.

Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya kimondta: a „ruszin többségű magyarországi összefüggő kerületeket a Tanácsköztársaság alkotmánya már ezúttal is [...] ruszin nemzeti kerületeknek ismeri el” (87. §).

1919. augusztus 1.

Lemondott a Forradalmi Kormányzótanács. Az új kormány megkezdte a forradalmi intézkedések érvénytelenítését (a tanácsköztársaság felszámolását).

1919. szeptember 10.

Az Ausztriával Saint-Germain-en-Laye-ban aláírt szerződés értelmében az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt létezni. E szerződés 10–13. cikkelyeiben a Csehszlovák Köztársaság kötelezte magát, hogy „A Kárpátoktól délre lakó rutének területét a Szövetséges és Társult Főhatalmak által megállapított határok között a Csehszlovák Államon belül olyan autonóm egység alakjában fogja megszervezni, amely a Csehszlovák Állam egységével összeegyeztethető legszélesebb körű önkormányzattal lesz felruházva”.

1919. november 10.

Kinevezték Podkarpatszka Rusz Autonóm Direktóriumát. Elnöke: Gregory Zhatkovych.

1919. december 9.

Románia aláírta Párizsban a Kisebbségi Szerződést, melyben kötelezte magát, hogy az ország területén élő minden lakosának biztosítja az élet és szabadság teljes védelmét. A Szerződés 7. cikkelyében Románia elismerte a területén élő összes zsidó román állampolgárságát.

1920. február 19.

Lemondott Podkarpatszka Rusz Autonóm Direktóriuma.

1920. február 24.

A román hadsereg megkezdte Kárpátalja (tiszántúli területek) kiürítését.

1920. február 29.

A csehszlovák nemzetgyűlés 121. számmal elfogadta a Csehszlovák Köztársaság Alkotmánylevelét. Az alkotmány nemzetiségnek ismerte el a zsidóságot.

1920. május 5.

Gregory Zhatkovych lett Podkarpatszka Rusz kormányzója.

1920. június 4.

A versailles-i Nagy-Trianon-palotában aláírták a Magyarországgal kötött békeszerződést. Magyarország területe 283 ezer km²-ről 93 ezerre, lakossága 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. A 48. cikk megerősítette Kárpátaljának (hivatalosan: Podkarpatská Rus) a Csehszlovák Köztársasághoz való csatolását. 2010-ben a magyar országgyűlés ezt a napot a nemzeti összetartozás napjává nyilvánította.

1920. augusztus 30.

A román hadsereg kivonult Kőrösmezőről, elhagyta a csehszlovák Kárpátalja egész területét.

1920. augusztus – 1921. június

Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia kétoldalú védelmi szövetségi szerződéseket kötöttek, amelyekkel létrehozták a Habsburg-restauráció és a magyar revíziós igények ellen közös fellépést biztosító kisantantot.

1920. szeptember 21.

A magyar törvényhozás megszavazta a numerus clausus törvényként ismert 1920: XXV. törvénycikket, mely szabályozta az egyetemekre és főiskolákra felvehető diákok számát. A 3. § többek között kimondta: „a nemzethűség és erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiséghez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát”. Ezzel a zsidó diákok számát kívánták korlátozni.

1920. szeptember

Az összeírás szerint Beregszászban 2.855 óvó- és tanköteles gyermek közül 910-en izraeliták.

1920. november 7.

Korláth Endre, a kárpátaljai Magyar Jogpárt ügyvezetője a pártvezetőség nevében a következő nyilatkozatot tette: „lehet-e itt szó zsidó nemzeti kisebbségről? Nemzet-e itt a zsidóság, vagy csupán vallás? Véleményünk szerint itt a zsidóság csupán vallás [...]”.

1920. november

Kárpátalján megalakult az Egyesült Zsidópárt. Elnöke a nagyszőlősi Deutsch Jenő. Korláth Endre, a Ruzsinszki Magyar Pártok Szövetségének ügyvezetője levelet intézett az Egyesült Zsidópárt vezetőihez, melyben többek között kifejtette: „a zsidópártok felállítása óta a zsidók közül sokan úgy vélik, hogy magukat zsidó nemzetiségűeknek kell a népszámlálásnál vallaniuk.” Ez a körülmény a magyarság számarányának „károsodását eredményezné s nagyon sok helyen a magyar nyelvnek a közigazgatásban, bírászkodásban, sőt iskolákban való érvényesítését akadályozná.”

1920

Megalakult az országos hatókörű (csehszlovákiai) Egyesült Zsidópárt. Az évben Munkácson létrejött a Podkarpatszka Ruszi Héber Iskolaegyesület, és létrehozta első elemi iskoláját a városban (1925-ben kapott nyilvánossági jogot). Kárpátalján az időszakban több mint 60-féle sajtókiadvány jelent meg, ebből 5 volt zsidó újság. Az első világháború utáni időszak első zsidó lapja Kárpátalján a magyar nyelvű *Zsidó Néplap* volt Ungváron, amelyet Szerényi Béla alapított; ez lett az egyetlen zsidó sajtótermék, amely folyamatosan megjelent a csehszlovák időkben, a legjobban éveiben 3000 példányban.

1921. február 15.

Ezen a napon országos népszámlálást tartottak (az elsőt Csehszlovákiában). A számlálóbiztosok nem anyanyelvet, hanem a nemzetiséget regisztrálták. Kárpátalja összlakossága: 604.593 fő, ebből csehszlovák állampolgár 597.731 fő. Nemzetiség szerint 79.715-en, felekezeti hovatartozás szerint 93.023-an zsidók.

1921. március 17.

Gregory Zhatkovych, Kárpátalja kormányzója bejelentette lemondását.

1921. május 17.

Hivatalos búcsút vett Ungvártól Gregory Zhatkovych volt kormányzó. Az ügyek vitelét átadta Peter Ehrenfeld alkormányzónak.

1921. szeptember

A város főrabbija egyházi átokkal sújtotta a Munkácson megjelenő *Keleti Újságot*, mert azt „szombaton is csinálják”.

1921. október

Munkácson mozgalom indult neológ zsidó hitközség létrehozására.

1921. november

A beregszászi izraelita hitközség engedélyt kapott, hogy a következő tanévtől a városban magyar tannyelvű felekezeti elemi iskolát nyisson.

1922. március 20–23.

Prágában tárgyaltak a tartományt illető kormányprogramról a kárpátaljai politikai pártok, közte az Ortodox Zsidó Párt, a Zsidó Polgári Párt és a Cionista Párt.

1922. április

A beregszászi zsidó hitközség kimondta, hogy csak olyan tagja bír szavazati joggal, aki kóser háztartást vezet.

1922. december 30.

Megalakult a Szovjetunió (Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége).

1922

Ungváron héber kisdudóvíz nyílt.

Husztion zsidó elemi iskolát indított a Kárpátaljai Héber Iskolaegyesület (1928–1933 között szünetelt a tanítás).

1923. február 12.

Munkácson megalakult a Zsidó Földműves Szövetség. Elnök: Guttmann Emánuel.

1923. március 28.

Kihirdették Románia új alkotmányát, amely elismerte a zsidóság egyenjogúságát, ugyanakkor a Romániához csatolt területek zsidó lakosait arra kötelezte, hogy a háborút megelőző évekből igazolják folyamatos ott-tartózkodásukat.

1923. május 6.

A Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetsége szervezésében „Magyar Nemzeti Kongresszus” volt Munkácson. A kongresszuson Korláth Endre, a Szövetség elnöke többek között

kijelentette: a) nem ruszin, hanem ruszinszkói autonómiára van szükség, b) a zsidóság magyarelles, amikor elszakadni kíván tőle.

1923. szeptember 1.

Az Ungváron megjelenő Ruszinszkói Magyar Hírlap „Ruszinszkó őslakos népeihez” a ruszinokat, a magyarokat és a zsidókat sorolta.

1923. október 1.

Munkácson megnyílt a héber tannyelvű reálgimnázium.

1923. november 18.

A prágai kormány Podkarpatszka Rusz kormányzójává nevezték ki Anton Beszkidet.

1923

Az ország három cserkészkerületre oszlott: cseh-morva, szlovenszkói és ruszinszkói (kárpátaljai). A kárpátaljai cserkészkerület keleti és nyugati tagozattal rendelkezik, cseh/szlovák, ruszin/ukrán, zsidó és magyar alosztályok működnek.

1924. február 23.

A román parlament elfogadta a Mârzescu-törvényként ismert állampolgársági törvényt, melynek következtében 16 ezer erdélyi zsidó veszítette el román állampolgárságát.

1924. február

Ungváron zsidó színház kezdte meg működését.

1924. március 16.

Kárpátalján megtartották az első parlamenti választásokat. (Pótvalasztások Csehszlovákiában.) A képviselőházi választásokról Kárpátalján: érvényes szavazat 254.406, ebből a Zsidó Néppárt 18.032, a Zsidó Demokrata Párt 9.909 szavazatot, a szenátusban a 212.940 érvényes szavazatból a Zsidó Néppárt 15.924, a Zsidó Demokrata Párt 5.580 szavazatot kapott. (A legtöbb szavazatot, 39,5%-ot, a kommunisták kapták.)

1924

Ungváron megjelent a *Zsidó Családi Almanach* első évfolyama.

1925. február 22.

Mizrachista kongresszus volt Beregszászban, melyen a kisebbségi jogok tiszteletben tartását, a munkácsi héber gimnázium nyilvánossági jogának megadását követelték a kormánytól.

1925. április 26.

A kárpátaljai Zsidó Néppárt Munkácson tartott nagygyűlésén követelte a zsidóság jogainak érvényesítését.

1925. szeptember 16.

Máramarosszigetet érkezőket tartottak zsidó közéleti személyiségek, melyen elhatározták egy máramarosi palesztinai kolónia megalapítását. Ennek érdekében egy hattagú bizottság Palesztinába utazik. Eddig 102 máramarosi zsidó család jelezte kivándorlási szándékát.

1925. október

Máramarosszigeten zsidó tanoncotthon nyílt, melynek feladata a fiatalok termelő foglalkozásra való átirányítása, ezzel segítve elő a zsidó társadalom átrétegződését.

1926. március 21.

Ungváron megalakult a Podkarpatszka Ruszi Zsidó Nőegylet.

1926. július 1.

Podkarpatszka Ruszban életbe lépett a tartományi rendszer („nagyzsupa” lett). Székhely: Munkács.

1926. július 26.

A *Ruszinszkói Magyar Hírlap* írta: „Ruszinszkó legmagyarabb városa Beregszász. Ha pedig a csehek részéről ok nélkül ruszinoknak tartott görög katolikusokat, úgyszintén a hivatalosan zsidó nemzetiségként kezelt izraelitákat is magyaroknak vesszük, aminthogy a tényleges helyzetnek megfelelően azoknak is kell vennünk, egyenesen színmagyar városnak is mondhatjuk [...]”

1926. július

Munkácson megalakult a Kadima Zsidó Sportklub. Elnökök: Fried Sándor és Halmos Dezső.

1926. augusztus 1.

Beszkid Sándor, a kárpátaljai közigazgatási hivatal kultúrreferense nyilatkozott a Ruszinszkói Magyar Hírlapnak a munkácsi zsidó hitközségen belüli viszálytal kapcsolatos hivatalos álláspontról: „a harcban álló zsidó pártok között elvi ellentétek nincsenek, csak kimondottak személyi ellentétek. A belzi párt éppúgy ragaszkodik a hagyományokhoz, a vallási szabályok legaprólékosabb betartásához, mint a munkácsi rabbié. [...] a munkácsi hitközség viszálya nem lokális jellegű harc, hanem tüzfészke a zsidóságnak, amely károsan, sőt rombolóan hat az egész ruszinszkói zsidóság érdekeire s megakadályozza fejlődésében. [...] a hitközség kettéválasztása nem megoldás”.

1926. szeptember 12.

Ungváron létrejött a Zsidó Népbank. Vezérigazgató: Elefánt József.

1927. április 3.

Munkácson zsidó árvaotthont avattak.

1927. július 14.

A prágai parlament megszavazta a 125. számú közigazgatási reformtörvényt.

1928. július 1.

Csehszlovákiában életbe lépett az 1927. július 14-én elfogadott 125. sz. közigazgatási reformtörvény. Podkarpatszka Rusz a köztársaság többi területeinek mintájára szervezett tartomány, a székhely Ungvár.

1928. augusztus 1.

Antonín Rozsypal addigi alkormányzót a kárpátaljai Tartományi (köznyelvi: Országos) Hivatal elnökévé nevezték ki.

1928. október 14.

Ungváron megalakult a Zsidó Köztársasági Párt.

1929

A rendőrségi bejelentő hivatal nyilvántartása szerint Munkácsnak 25.362 lakosa van (a katonaság nélkül), ebből zsidó 13.093 fő.

Budapesten megjelent Újvári Péter zsidó újságíró szerkesztésében a Magyar Zsidó Lexikon. Kárpátaljáról többek között a következőket írta: „A területen élő zsidóknak 80%-a nyomorog, 15%-a létminimumot szerzi meg, és csak 5%-a rendelkezik vagyonnal.” A zöm fölműveléssel és kereskedelemmel foglalkozik. A hitközségek ortodoxok, az egyetlen kongresszusi Ungváron található. Aktívak a nőegyletek, a cionista csoportok, a Joint. Iskolák működnek, részt vesznek a cserkészmozgalomban, a sportéletben. Önálló pártaktivitást folytatnak. A szépirodalmat, újságírást több nyelven művelik, közte héberül és jiddisül is.

1929–1939

A nagy világgazdasági válság évei.

1930. július 25.

Sajtóértesülés szerint „az ungvári zsidó hitközség megteszi az előkészületeket arra az estre, ha Romániából a pogromok elől menekülő zsidók Csehszlovákiában keresnének menedéket.”

1930. szeptember 14.

Az *Őslakó* írta: Kárpátalján „erősen növekedett a tanulók száma a héber iskolák ezidei beiratkozásánál. [...] A legtöbb új tanuló oly helységekből származik, ahonnan még eddig az intézeteknek tanítványa nem volt.”

1930. szeptember

Megalakult a Munkácsi Zsidó Főiskolások Egyesülete. A cél „főképpen kulturális, azonkívül a zsidó ifjúságnak a buzdítása és együttműködésének az előmozdítása, valamint a szegény zsidó hallgatók segélyezése. Az egyesület összeköttetést kíván fenntartani a Prágában működő ruszinszkói zsidó egyetemi hallgatók egyesületével.” Elnök: Schreiber Hugó.

1930. december 1.

Népszámlálás Csehszlovákiában (a második). A nemzetiség megállapítása az anyanyelv alapján történt. Az összlakosság 725.357 fő, ebből csehszlovák állampolgár 709.129 fő, közte zsidó nemzetiségű 91.255 (12,9%), zsidó felekezetű 102.542 (14,1%) fő.

1931. február

Csapon az elemi és polgári iskolai zsidó hitoktatók érdekvédelmi szervezetet alakítottak Horovitz Mór elnökletével.

1931. október

Sajtóértesülés szerint Kárpátalján még mindig folyik a tavaly decemberi népszámlálás adatainak ellenőrzése. Munkácson többeket idéztek be kihallgatásra, mert zsidó vagy görög katolikus létükre magyaroknak vallották magukat. Emiatt pénzbírságot róttak ki rájuk.

1932. március

A WIZO (Nők Nemzetközi Cionista Szövetsége) ínségakciót indított a kárpátaljai zsidó lakosság megsegítésére.

1932. április

Sor került az első írásbeli érettségi vizsgára a munkácsi héber gimnáziumban.

1932. július

A munkácsi héber gimnázium diákjai Palesztinában jártak maturai kiránduláson.

Kárpátaljára látogatott Avigdor Hameiri (Avigdor Feuerstein) héber költő, író, aki Munkács mellett, Ódávidházán született.

1932. szeptember 18.

Az *Óslakó* írta: Munkácson „Spira főrabbi nagyjövedelmű ugyan, de gazdagnak éppen nem mondható, sőt adóssága van, mert minden jövedelmét szétosztja a szegényeknek”. Mivel kirótt adóját nem tudta kifizetni, ezért a végrehajtó lefoglalta a főrabbi könyvtárát. „A könyvtár világhírű, több ezer héber kötetből áll, azok között ritkaságok, egyetlen példányok. A könyvek kizárólag vallásos, héber tudományos művek.”

1932

Megjelent: Jabotinsky Vladimir: *A zsidó légió a világháborúban*. Mukačevo, Nekudah Nyomda és Könyvkiadó.

1933. január 30.

Adolf Hitler lett Németország kancellárja.

1933. március 22.

A München közelében lévő Dachauban megszervezték az első koncentrációs tábort.

1933. március 23.

A Reichstag felhatalmazta Adolf Hitler kormányát, hogy négy éven keresztül rendeleti úton kormányozzon.

1933. március 28.

Munkácson nagygyűlést tartottak a zsidó egyesületek és pártok képviselői, hogy tiltakozzanak „a németországi zsidókat érő sérelmek, atrocitások, terrorisztikus események ellen”.

1933. április 11.

Munkácson a zsidó ügyvédek, valamint orvosok szövetsége, a Kereskedelmi Kör, tiltakozó gyűlést szervezett a németországi zsidóüldözések miatt. Jelen volt R. Vozáry Aladár, aki a magyar újságírók és a magyar társadalom nevében fejezte ki együttérzését „a mély fájdalmakat átélő zsidósággal”.

1933. április

Kárpátalján bojkott bizottságok alakultak a németországi áruk és filmek forgalmazása ellen. Munkácson a zsidó fiatalok bojkottot hirdettek a német árukra. Kérésükre a városban az üzletek tulajdonosai bevonták a német árukra vonatkozó reklámtáblákat. Az ungvári zsidó egyesületek felszólították a kávéházak, nyilvános olvasótermek és hírlapterjesztők tulajdonosait, hogy mondják le a további németországi laprendeléseket. A város zsidó egyesületei és pártjai zártkörű gyűlésen fejezték ki tiltakozásukat a németországi zsidóüldözések miatt. A postaügyi minisztérium pedig a külföldi rádióadások nyilvános vételének szabályozását célzó rendelkezést adott ki, melyben a rádiótulajdonosoknak „megtiltja, hogy a főlveőkészülékkel olyan külföldi rádióprogramot terjesszen, amelynek tartalma vagy jellege a közrend és nyugalom ellen szól, vagy alkalmas arra, hogy közfelháborodást idézzon elő, avagy a polgárságot vagy annak egy részét akár egymás

ellen, akár a csehszlovák állam egysége és érinthetlensége, annak demokratikus-köztársasági formája, alkotmánya és közberendezése ellen izgassa.”

1933. április–május

Németországban több zsidóellenes intézkedést hoznak: kényszernyugdíjazzák a zsidó származású állami tisztviselőket, korlátozzák a zsidó orvosok alkalmazását, kizárják a zsidókat az állami iskolákból, korlátozzák a továbbtanulási lehetőségeiket, betiltják a zsidó rituális (kóser) állatvágást stb. Berlinben zsidó és egyéb „felforgató” könyveket égettek nyilvánosan.

1933. május

Németországból menekült zsidók kaptak menedéket Munkácson.

1933. július

A kárpátaljai Tartományi (köznyelvi: Országos) Hivatal feloszlatta a munkácsi neológ zsidó hitközséget, felfüggesztette az ortodox hitközség autonómiáját és az ügyek vitelére direktóriumot nevezett ki.

1933. szeptember

A közelmúltban alakult Ungvári Zsidó Segélyegylet adakozásra szólította fel „a zsidóságot és az emberbarátokat a tönkrement ungvári iparosok és kereskedők támogatása céljából”.

1933. december

A kárpátaljai Tartományi (köznyelvi: Országos) Hivatal kormánybiztost nevezett ki a munkácsi zsidó hitközség élére, majd annak lemondása után háromtagú direktóriumot állított fel.

1934. július 4.

Németországban megszervezték a Koncentrációs Táborok Felügyelőségét.

1934. augusztus 2.

Paul von Hindenburg német elnök halála után Adolf Hitler egyesítette a kancellári és az államelnöki funkciót.

1934. szeptember 1.

4 évfolyamosra tervezett héber gimnázium nyílt Ungváron.

1934. november 18.

Munkácson zsidó napközi otthon nyílt.

1935. február 15.

Hrabár Konstantint kinevezték Kárpátalja (harmadik) kormányzójává.

1935. március 15.

Munkácson ezen a napon 26 újság jelent meg, ebből 4 zsidó.

1935. április

Az oktatásügyi Minisztérium jóváhagyta az önálló kárpátaljai ortodox zsidó központi iroda alapszabályát azzal a kikötéssel, hogy az iroda felállítására a választások után kerülhet sor.

1935. május 5.

A kárpátaljai magyar pártszövetség hivatalos lapja, a *Kárpáti Magyar Hírlap* a közelgő választások kapcsán az alábbi felhívást közölte (részlet): „Testvéri szavunk a kárpátaljai zsidó vallású magyarsághoz!” „Zsidó vallású magyar testvérek! Itt az utolsó óra! Térjete vissza abba az őslakos közösségbe, amely a ti éltető elemetek is! Helyezkedjete vissza a Magyar Nemzeti Párt politikájának alapjára!”

1935. június

Ungváron felállították a kárpátaljai Ortodox Zsidó Központi Irodát.

1935. szeptember 15.

Németországban bevezették a nürnbergi fajvédelmi törvényeket.

1935. szeptember

Ungváron megalakult a héberül beszélő zsidó értelmiség pártsemleges klubja. Kárpátalján ekkor a 745 népiskolából 8 volt zsidó tanintézet.

1937. január 1.

Nyugdíjba vonult Antonín Rozsypal, a kárpátaljai Tartományi Hivatal elnöke. Helyét nem töltik be az autonómia „közelgő bevezetése” miatt.

1937. április

Megkezdtek az ungvári héber gimnázium építését.

1937. november 4.

Hrabár Konstantin kárpátaljai kormányzó Ungváron sajtóvacsorán kijelentette: „az autonómia teljes bevezetése a közeljövőben fog bekövetkezni [...]”. „Ezt az autonómiát nem monopolizálhatja a ruszin nemzet, de nem monopolizálhatják a magyarok és a zsidók se.”

1938. január 9.

Ünnepélyesen felavatták az ungvári héber gimnázium épületét.

1938. január 21.

Romániában a Goga–Cuza-kormány törvényt hozott az állampolgárság felülvizsgálásáról. Eszerint minden zsidónak, aki 1918–1919-ben nyerte el román állampolgárságát, hiteles iratokkal újra igazolniuk kell jogosultságukat. A törvény következtében a zsidó lakosság 36,3%-a (225 ezer fő) veszítette el román állampolgárságát.

1938. január

A Tarbut Héber Iskolaegyesület közlése: „A zsidók szomorú helyzetére való tekintettel helyesnek találtuk, hogy az idén ne rendezzük meg szokásos évi jelmezbálunkat.”

1938. március 12.

Német csapatok vonultak be Ausztriába, Adolf Hitler német kancellár kinyilvánította az állam Németországhoz való csatolását (Anschluss).

1938. április 4.

A Kárpátaljai Ortodox Központi Iroda rabbitanácsának határozatára ezen a napon a terület minden imahelyén hajnalban könyörgő istentiszteletet tartottak a köztársaság békéjéért.

1938. május 1.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* „A magyar kisebbség és a zsidókérdés” című vezércikkéből: „Mi nem szívesen vetjük fel a zsidókérdést magyar nemzeti kisebbségi harcunkban, mi sohasem tettünk különbséget magyar és magyar között – vallási alapon. Az egyesült párt önvédelmi harcnak nevezett húszéves politikája kezdettől fogva szigorúan egy vonalú volt. Ezt a politikát nem befolyásolta a húsz év alatt semmiféle külpolitikai esemény, semmiféle olyan politikai irányváltás, amely a szomszédos államokban [lásd. Magyarországot is] a húsz év alatt észlelhető volt.”

1938. május 11.

Máramarosszigeten járt Ricardo Pallardi, Argentína bukaresti konzulja, hogy megvizsgálja 250 itteni zsidó család kivándorlási kérelmét.

1938. május 29.

Magyarországon kihirdetik az ún. I. zsidótörvényt (1938:XV. tc.), amely 20%-ban maximálta a zsidó vallásúak arányát egyes pályákon.

1938. június 9.

Romániában azokat a személyeket, akik külföldön szereztek diplomájukat, az oklevél újbóli elismertetésére kötelezték. A rendelkezés több ezer olyan zsidó diplomást érintett, akik a húszas-harmincas években az egyetemi antiszemita mozgalmak miatt külföldön végeztek.

1938. július 6–15.

Az eviani menekültügyi konferencián részt vevő országok egyike sem hajlandó nagyobb létszámú zsidó menekültcsoportot befogadni.

1938. szeptember 29–30.

Münchenben Németország, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország állam- és kormányfői, külügyminiszterei megállapodtak a csehszlovákiai német többségű területek (az ún. Szudétavidék) Németországhoz csatolásáról. A müncheni szerződés kiegészítő jegyzőkönyve a csehszlovákiai lengyel és magyar kisebbség ügyének rendezése érdekében az érintett államokat kétoldalú tárgyalásokra szólította fel.

1938. szeptember 30.

Kozma Miklós volt belügyminiszter Imrédy Béla miniszterelnök megbízásából, a vezérkarra támaszkodva, megkezdte diverzáns szabadcsapatok (az ún. „rongyos gárda”) szervezését. A kiképzett önkéntesek kis csoportokban átszivárogtak a csehszlovák határon, ahol fegyveres akciókat hajtottak végre.

1938. október–november

Lengyelország diverzáns akciókat szervezett Kárpátalján egy hivatásos katonatiszt, Feliks Ankerstein irányításával Feszítővas Akció néven.

1938. október 6.

Andrij Hlinka Szlovák Néppártja Zsolnán kikiáltotta Szlovákia autonómiáját. Létrejött a Második Cseh-Szlovák Köztársaság. Olaszországban megszavazták a zsidótörvényt.

1938. október 9.

Jan Syrový miniszterelnök lemondatta Konstantin Hrabár kárpátaljai kormányzót, s helyébe Párkányi Ivánt nevezte ki.

1938. október 9–13.

Komáromban Cseh-Szlovákia és Magyarország kormánydelegációi eredménytelen tárgyalásokat folytattak a müncheni szerződés elveinek érvényesítéséről a dél-szlovákiai magyar területek átadását illetően.

1938. október 11.

A cseh-szlovák minisztertanács jóváhagyta a kárpátaljai autonóm kormány személyi összetételét. Bródy András (Autonóm Földműves Szövetség) a miniszterelnök.

1938. október 26.

Hazaárulás vádjával letartóztatták Bródy András miniszterelnököt. Az új miniszterelnök Avgusztin Volosin.

1938. november 2.

A bécsi Belvedere-kastély aranytermében kihirdették a tengelyhatalmak (Németország és Olaszország) döntőbíróssági határozatát, az ún. „első bécsi döntést”. Podkarpatszka Rusz területéből 1.523 km² (a csehszlovák országrész 21,1%-a) került Magyarországhoz: 97 település, 173.233 lakos, ebből 164.370 csehszlovák állampolgár, nemzetiség szerint zsidó 25.427 (15,47%). A kárpátukrán terület 11.094 km², 390 település, 552.124 lakos, ebből csehszlovák állampolgár 544.759, nemzetiség szerint zsidó 65.828 (12,08%).

1938. november 3.

A Cseh-Szlovákiához tartozó Kárpátalja kijelölt fővárosa az elvesztett Ungvár helyett Huszt városa. Megkezdődik az állami hivatalok evakuálása.

1938. november 10.

Hivatalosan átadták Magyarországnak a legnagyobb kárpátaljai városokat, Ungvárt és Munkácsot.

1938. november 22.

Prágában jóváhagyták a Podkarpatszka Rusz autonómiájáról szóló alkotmánytörvényt, mely törvénybe foglalta az autonómiát, saját kormány és parlament felállítását.

1938. december 19.

A munkácsi katonai városparancsnokság új vezetőséget állított a munkácsi zsidó hitközség élére.

1938. december 21.

A Magyar Távirati Iroda szerint „Ruszinszkóban is megkezdődtek a szigorú zsidóellenes intézkedések.”

1938. december 30.

A Volosin-kormány a régió hivatalos elnevezésévé tette a Kárpáti Ukrajnát.

1939. január 29.

Az *Óslakó* írta: „Munkácsról eddig, a volt cseh lakosságon kívül 2500-an távoztak el, főként olyan zsidó vallású polgárok, akik a cseh megszállás idején az idegenből, sokszor messze földről költöztek be Munkácsra.”

1939. január

Avgusztin Volosin kárpátukrán miniszterelnök tudatta a prágai menekültügyi és kivándorlási hivattal, hogy kész zsidó menekülteket befogadni.

1939. március 8.

Avgusztin Volosin miniszterelnök nyilatkozata szerint Kárpáti Ukrajna lakossága 640.000 fő, ebből zsidó 12,75%.

1939. március 11.

Életbe lépett az 1939:II. tc., az ún. honvédelmi törvény, amely az általános hadkötelezettség elvének megfelelően a katonai szolgálatra alkalmatlan állampolgárok számára, 14. és 70. életév között, nemre való tekintet nélkül, bevezette a „honvédelmi munka”, azaz katonai kiegészítő munkaszolgálat kötelezettségét. A törvény megteremtette a jogalapot arra, hogy a fegyveres szolgálatot nem teljesítő magyar állampolgárokat munkaszolgálatra hívják be. A munkaszolgálat rendeltetése az volt, hogy a zsidókat elszigeteljék a társadalom többi részétől.

1939. március 14.

Jozef Tiso miniszterelnök bejelentette az önálló Szlovák Köztársaság megalakulását. Másnap a német hadsereg megszállta Cseh- és Morvaországot. A magyar katonaság Béldy Alajos parancsnoksága alatt a reggeli órákban három irányba átlépte a demarkációs vonalat (Kárpáti Ukrajna határát).

1939. március 15.

Délután Huszton megkezdte munkáját Kárpáti Ukrajna első és utolsó sojmja. Az elfogadott 1. sz. törvény többek között kimondta: a terület független állam.

1939. március 16.

A délutáni órákban megszakadt a vasúti összeköttetés Halmi és Máramarossziget között, mert „a románok felszedték a vasúti síneket”. Másnap a román kormány megtiltotta, hogy a Kárpáti Ukrajnából menekülők, különösen a zsidók, román területre lépjenek. A menekültáradat nem állt meg, március 17-re a száma megközelítette az öt ezret.

1939. március 19.

A Honvéd Vezérkar főnökének 10 órakor kiadott hivatalos jelentése: „Kárpátalja területének katonai megszállása befejezést nyert.”

1939. március 27. – április 4.

Budapesten ülésezett a szlovák és a magyar bizottság a kárpátaljai határrendezés ügyében. A tárgyalások eredményeképpen április 7-én a magyar katonaság újabb településekre vonult be. Az elcsatolt települések közigazgatásilag Kárpátaljához kerültek.

1939. április 17.

Láng Lajosnak az ún. II. zsidótörvény felsőházi vitájában elhangzott felszólalásából: „Ez a törvényjavaslat keserűen és dühvel beszél a Magyarország Felvidékén élő, úgynevezett keleti zsidókról, akik kaftánban járnak, hajtincset viselnek, hernyósapkát [sildes sapkát] hordanak és jiddisül beszélnek, és azt mondja, íme, ez az elem az, amely nem képes asszimilálódni. De ebből nem azt a konzekvenciát vonja le, hogy ezeket üldözi, hanem azt a konzekvenciát, hogy minket üldöz, akik itt élünk 300 esztendő óta, akik magyarul

beszélünk, magyarul gondolkozunk és akiknek semmi közünk nincs ezekhez az úgynevezett keleti, kaftánban járó zsidókhöz.”

1939. április 18.

Szlovákiában elfogadták a zsidótörvényeket.

1939. május 5.

Magyarországon kihirdették az ún. II. zsidótörvényt (1939:IV. tc.) a zsidó származású magyar állampolgárok „közéleti és gazdasági térfoglalásának” további korlátozásáról.

1939. május 22.

Létrejött a német–olasz katonai szövetség („acélpaktum”).

1939. június 28.

Horthy Miklós kormányzó kinevezte Kárpátalja kormányzói biztosát Perényi Zsigmond személyében.

1939. július 7.

Hatályba lépett a polgári közigazgatásra vonatkozó, 1939. évi 6.200. sz. miniszterelnöki rendelet. A ruszinlakta vidékeket a Kárpátaljai Kormányzóság szervezete egyesíti.

1939. július 16–24.

Minisztertanácsi határozat alapján „a visszatért kárpátaljai területen” mintegy 2 ezer számlálóbiztos nép-, mezőgazdasági és állatösszeírást végzett. A terület 12.146 km², az összlakosság 671.962 fő, ebből zsidó felekezetű 12,1%.

1939. augusztus 4–7.

A Kereskedelmi Minisztérium küldöttsége tanulmányutat tett Kárpátalján. A küldöttség jelentéséből: Kárpátalján „a katonai közigazgatási hatóságok a zsidók részére kiadott iparigazolványokat számottevő részben visszavonták [...] de a katonai közigazgatás megszűnése után a polgári közigazgatási hatóság az elvont iparigazolványokat az érdekelteknek visszaadta.”

1939. augusztus 23.

Vjacseszlav Molotov szovjet és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszterek Moszkvában aláírták a német–szovjet meg nem támadási szerződést (Molotov–Ribbentrop paktum).

1939. szeptember 1.

Németország megtámadta Lengyelországot, amivel kezdetét vette a második világháború.

1939. szeptember 17.

A szovjet csapatok megkezdték a későbbi Nyugat-Ukrajna megszállását.

1939. szeptember 27.

Ezen a napon délután a szovjet csapatok a Vereckei-hágónál elérték a magyar határt, este a Tatár-hágónál, szeptember 28-án este az Uzsoki-hágónál. A hónap folyamán Lengyelországból menekültek tömege indult el Magyarország és Románia felé. A Magyarországra menekülőknek mintegy 10%-a lehetett zsidó. Esetükben a magyar

kormány tudomásul vette, hogy Palesztinába fognak kivándorolni, magyarországi tartózkodásuk ideiglenes.

1939. október

A vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezte a Kárpátaljai Zsidó (előtte: Héber) Iskolaegyesületnek, hogy Munkácson zsidó polgári leányiskolát állítson fel (1941 márciusában kapott nyilvánossági jogot).

1939. november 16.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: „Még a világháború folyamán Kárpátaljára beszivárgott lengyel zsidók sorsa élénken foglalkoztatta a csehszlovák hatóságokat. Évekkel ezelőtt több száz érdekeltet a csehek illetőségi helyére toloncoltattak, de csak elvben, mert a gyakorlati kivitelre az egyes "demokrata" pártok intervenciója folytán sor nem került. A lengyelországi származású zsidók így jutottak aztán Kárpátalján magyar uralom alá. - Az ungvári zsidó hitközség elnöke még egy évvel ezelőtt hatóságainkhoz azt a kérelmet terjesztette elő, hogy az érdekelt családok kiutasítását függesszék fel addig, míg ő Londonban el nem intézi kivándorlásuk békés úton való lebonyolítását. - Így maradhettek továbbra is Kárpátalján a kiutasítottak, míg aztán bekövetkezett a háborús állapot és Lengyelország megszállása. [...] A napokban az ungvári zsidó hitközség elnöke a rendőrkapitányság kiküldöttjével kiszállt a szovjet határra, hogy közvetlen tárgyalásokat folytasson a szovjet kirendeltség vezetőjével a galíciai származású zsidók befogadása érdekében. A szovjetorosz határtiszt azonban hallani sem akart az egyoldalú "csere"-akcióról. - Most diplomáciai úton folynak tovább a tárgyalások.”

1939. november 21.

A költségvetési vitában felszólaló Jaross Andor tárca nélküli miniszter a kárpátaljai ipari és kereskedelmi revízióval kapcsolatban elmondta, hogy 34.179 jogosítványt vizsgáltak felül. Ebből 10.768 volt a zsidó, közülük 4.500-an kaptak új engedélyt.

1939

Megjelent: Mi lesz a gyermekünkkel? Munkács, Kárpátaljai Zsidó Iskolaegyesület.

1940. június 28–30.

A szovjet hadsereg megszállta Észak-Bukovinát és Besszarábiát.

1940. augusztus 5.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: Kárpátalján megkezdődött a zsidóbirtokok felülvizsgálása. Katonai vezető körök követelésére Teleki Pál miniszterelnök visszavonta a Kárpátaljai Vajdaságról és annak önkormányzatáról szóló törvényjavaslatot.

1940. augusztus 11.

Az *Óslakó* írta: „A zsidótörvény rendelkezései értelmében a zsidó, illetve a zsidónak számító engedélyesektől a trafikokat elvonták. A kárpátaljai 15 nagyáruházból 7 jutott hadigondozottnak, 2 tűzharcosnak, 3 egyéb érdemes személynek. Ezzel a trafikrevízió befejeződött. Már csak 2–3 áruda engedélyének odaítélése van függőben.”

1940. augusztus 30.

A Németország és Olaszország az ún. második bécsi döntéssel Romániától Magyarországhoz csatolta vissza Észak-Erdélyt és a Székelyföldet, közte mintegy 154 ezer zsidó lakossal.

1940. szeptember 12.

A kormányzó Kárpátalja kormányzói biztosává nevezte ki Kozma Miklóst.

1940. szeptember 22.

Kozma Miklósnak a kormányzói biztosi hivatal átvételekor elhangzott beszédéből:
 „Kárpátalja sorsa tehát éppen úgy, mint bármely más ország részé, a magyar sors függvénye. [...] Zsidókérdés Kárpátalján is van. Sőt a zsidóság számarányánál fogva még fokozottabb mértékben van, mint az ország többi részében. A zsidókérdésben hozott törvényeket és rendeleteket valamint a kormány politikáját teljes mértékben érvényesíteni fogom, de nem tűrnék el esetleges egyéni akciókat.”

1940. október 8.

Az uzsoki határátkelőnél a szovjet határőrség megtagadta azoknak a zsidó családoknak az átvételét, akiket még „a cseh megszállás alatt” tiltottak ki Ungvárról galíciai illetőségük miatt.

1940. december 1.

A zsidókat kitiltották az ungi és a beregi közigazgatási kirendeltségek területén tartandó országos állat- és kirakodóvásárokról, búcsúkról, heti és napi piacokról.

1940. december 2.

A zsidó munkaszolgálatosokat külön alakulatokba osztották be, lépésről lépésre helyzetüket egyre súlyosbító rendelkezéseket léptettek velük szemben életbe.

1940. december

Kárpátalján eddig 8.659 iparjogosítványt vizsgáltak felül, ebből 6.962-öt zsidó iparosok és kereskedők kérelmeztek.

1940

Huszton zsidó polgári fiú- és leányiskolát nyitott a Kárpátaljai Zsidó Iskolaegyesület.

Megjelent: Jabotinszky Vladimir: *Zsidóság és szocializmus. Három tanulmány.* Bp. Zsidó Nemzet kiadása, Nekudah ny. Munkács.

1941. január 31.

Országos népszámlálás. A történeti Kárpátalja lakossága 854.772 fő, ebből zsidó 78.727 (9,2%).

1941. március

A Kárpátalján kiadott iparjogosítványok 29%-át zsidók kapták.

1941. május 19.

A magyar zsidó munkaszolgálatosoknak a nemzetiszínű helyett sárga karszalagot kötelező viselniük, a keresztény vallású zsidónak minősített munkaszolgálatosoknak pedig fehéret.

1941. június 22.

Németország hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót.

1941. június 26.

Bombatámadás érte Kassát és egy vonatszerelvényt Rahó térségében. Magyarország hadi állapotba került a Szovjetunióval (hadüzenet nem volt).

1941. június 23.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: „Kárpátalján különösen nehéz a kereskedői utánpótlás, mert keresztény kereskedőtanoncok jóformán teljesen hiányoztak. Kárpátalja kereskedelmét a zsidók bonyolították le.”

1941. június

A kárpátaljai véleményező és tanácsadó testület ülésén elhangzott: „az ország egyéb területéről Kárpátaljára költözött és letelepedett iparosok és kereskedők száma alatta marad az eredetileg tervezett számnak, mert 1200 kereskedő és iparos letelepítésére van szükség, ez a szám azonban körülbelül 500-ra csökkent, mert a kárpátaljai kereskedő- és iparossegédek közül sokan önállósították magukat. Az a látszat mintha ezek az önállósított kereskedő- és iparossegédek stróhman-szerepet vállaltak volna a régi volt zsidó tulajdonosok mellett. - Erre abból lehet következtetni, hogy ezek az önállósodott kereskedők és iparosok nem kértek kölcsönt az önállósítási alapból.” A kárpátaljai kormányzói biztosság tájékoztatása szerint: „Kárpátalja népe napról-napra láthatja, hogy a mai igen nehéz európai helyzet mellett is a magyar kormány jóvoltából Kárpátalja gazdasági jólétet élvez. Azok a kérdések, amelyek fájdalmasak voltak és ellentéteket jelentettek, fokozatosan megenyhülnek. [...] A jövőben pedig a helyzet még inkább meg fog javulni, mert azoknak az elemeknek, amelyek Kárpátalján politikai vagy népi okokból nem érzik jól magukat, módjukban lesz hamarosan oda távozni, ahol jobb megélhetést remélnek és érzelmeiknek megfelelő hazát találhatnak.”

1941. július 8.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: Kárpátalján „a rendkívüli fegyvergyakorlatra bevonult földműves foglalkozású egyének családja részére, azok kérelmére, a lakóhelyükhöz legközelebb eső honvédsapat, a községi elöljáróság által igazolt kérelem esetén, megfelelő számú legénységet és igát bocsát rendelkezésre. Megsegítésben kisbirtokosok jöhetnek figyelembe.” Ajtay Gábornak, Máramaros vármegye alispánjának felhívása szerint: „Máramaros vármegye területén, ahol a zsidótörvény végrehajtása és – többek között – az ezzel kapcsolatos iparrevízió még meg sem kezdődött, több mint 45000 zsidó él, akik, illetőleg elődeik Galíciából, Bukovinából és Lengyelországból szivárogtak a vármegye területére. Magában Máramarossziget megyei városban a zsidók száma meghaladja a tízezret. - Figyelemmel Galícia egy jó részének a honvédsapatok által történt megszállására, a kérdés méltányos rendezését a zsidótörvény rendelkezéseinek végrehajtása előtt megkísérlem és felhívom a vármegye területén lakó zsidóságot, s elsősorban azokat, akik Galíciába kívánnak költözni, hogy a vonatkozó jelentkezési ívek kitöltése végett illetékes hatóságuknál, nevezetesen: Máramarosszigeten a város polgármesterénél, illetőleg az általa kijelölt szervnél, községben pedig a községi elöljáróságoknál 8 napon belül jelentkezzenek. Felhívom az érdekeltek figyelmét arra, hogy átköltözésüket központilag fogom megszervezni és lebonyolítani, amit nagyban megkönnyít az a körülmény, hogy a megszállt területekről a lakosság nagy részét az oroszok eltávolították, illetőleg azok az orosz csapatokkal elmentek, így a zsidóság elhelyezése s új élet indítása nagyobb nehézségbe nem ütközik. - A zsidóság érdekeit szolgálja az, ha az itteni pozícióinak mielőbbi felszámolásával a vármegye területén levő bizonytalan helyzetét likvidálja, s hatósági támogatással új életet kezd Galícia földjén.” Ajtay a felhívással kapcsolatban a következőket nyilatkozta a *Kárpáti Magyar Hírlapnak* (lásd. a július 18-i lapszámot): „Arra, hogy felhívást adjak ki a Máramaros vármegyében élő zsidósághoz az indított, hogy a zsidótörvény maradéktalan végrehajtása előtt módot

adjak az itteni zsidóságnak arra, hogy megélhetését új körülmények között s nagyobb megrázkódtatás nélkül biztosíthassa.”

1941. július 12.

Az e napon kibocsátott 1941. évi 192/2. r. s. VII. b. sz. belügyminisztériumi rendelet kimondta, hogy „a jelenlegi külpolitikai körülményekre tekintettel megnyílt a lehetősége annak, hogy az ország területén tartózkodó alkalmatlan idegenek, [...] akik ellen a jogerős kiutasító, illetve lakhatási engedélyt megtagadó véghatározat [...] mindezidáig végrehajtva nem lett, a közeljövőben az ország területéről eltávolíttassanak.” Ez volt az első magyarországi zsidó deportálás. Körülbelül húszezer, évtizedek óta az országban élő zsidót tettek át a megszállt szovjet hadművelési területre szál. A kitoloncoltak kétharmada Kárpátaljáról származott.

1941. augusztus 8.

Magyarországon kihirdették az ún. III. zsidótörvényt (1941:XV. tc.), amely megtiltotta a zsidók és nem zsidók közötti házasságot.

1941. augusztus 9. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter táviratban utasította Kozma Miklós kárpátaljai kormányzói biztost az áttelepítési akció leállítására. Az egyértelmű utasítás ellenére a Kőrösmezőn összegyűjtött „külhonos”, illetve „hontalan” zsidókat a magyar honvédség áttette a határon. Bárdossy László november 21-i képviselőházi felszólalásából: „még többet akartunk kitelepíteni, de a velünk baráti német birodalom figyelmeztetett bennünket, hogy ezt tovább ne tegyük”.

1941. augusztus 11.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: augusztus 9–10-én „az ungvári vármegye környékét ellepték a csendőrök által behozott környékbeli kiutasított zsidók és családtagjaik. - Ugyancsak összeszedték a kétes állampolgárságú kárpátaljai zsidókat Munkács és Nagyszőlős vidékéről is. - Mintegy 1200 kiutasítottat útnak indítottak Kőrösmező felé, hogy az ottani táborból Galíciába irányítsák őket. - Tegnap váratlan intézkedés történt a kiutasítottak ügyében. - A belügyminisztérium értesítette az illetékes kárpátaljai hatóságokat, hogy a kiutasítások felfüggesztendők és a Galíciába irányított transzport hazaengedhető. - Ügyüket a helyi közigazgatási hatóságok felülvizsgálják és irataik beszerzésére határidőt kapnak. - Azokat a kárpátaljai zsidókat, akik a volt Galícia területén már elhelyezést találtak, az új rendelkezés nem érinti.”

1941. augusztus 27–28.

Kamenec-Podolszkijban több tízezer, javarészt Magyarországról deportált zsidót gyilkolnak meg.

1941. augusztus 31.

Kárpátalján eddig a 3.830 „zsidó iparúzó helyből” 2.475-öt vettek át keresztény kereskedők és iparosok, közülük 1.796 „kárpátaljai őslakos” és 679 „az ország egyéb területéről telepedett le Kárpátalján”.

1941. szeptember 1.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: az ungvári törvényszék „keresztény személyeket” ítélte el a zsidótörvény megsértése – zsidók pártfogolása, bűjtatása, számukra „törvénytelen okiratok” beszerzése – vétsége miatt.

1941. szeptember 18.

A német zsidóknak kötelező viselni a sárga csillagot.

1941. szeptember 29.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* „Hogy oldották meg Kárpátalja nemzetiségi vidékein az iskoláztatást?” című cikkéből: „A rendelet szerint abban a községben, ahol legalább 10 magyar anyanyelvű gyermek van, feltétlenül magyar iskolát kell nyitni. Magyar iskolába csak olyan rutén nemzetiségű gyermekek vehetők fel, akik már tudnak magyarul és akiknek a szülei a felvételt írásban kérik [...] Zsidó gyermek magyar tagozatba legfeljebb 6 százalékban vehető fel. Ahol nagyobb számú zsidó tanköteles gyermek van, ott fel kell hívni a zsidó hitközséget, hogy nyisson felekezeti zsidó népiskolát. A már működő magyar állami iskolában a zsidó gyermekeket le kell választani a keresztényektől és a zsidók külön osztályban helyezendők el. Ahol háromnál nagyobb a tantestület, a magyar osztályok önálló igazgatást kapnak.”

1941. szeptember 29–30.

A Kijev melletti Babij Jarban több tízezer zsidót lőnek agyon.

1942. január 5.

Kárpátalján az új kormányzói biztos Tomcsányi Vilmos Pál.

1942. január 20.

A Berlin melletti Wannsee-ben rendezett konferencián megállapodás született a „végső megoldásról”, mely az európai zsidóság teljes megsemmisítését jelentette.

1942. február 12.

Magyarország és Németország megállapodást írt alá a magyarországi németek körében végrehajtandó toborzásáról a Wehrmacht soraiba.

1942. április 11.

Megkezdődött a 2. magyar hadsereg – és a magyar zsidó munkaszolgálatos századok – kiszállítása a keleti frontra.

1942. április 29.

Ung vármegye is csatlakozott Bihar és Pest vármegyéknek a zsidókérdésben megküldött táviratához, melyben kérik a „zsidó” fogalmának fajvédelmi alapon való meghatározását, a zsidók vagyonának és jövedelmének zárolását, hadmentességi, jóvátételi adóval és kitelepítési vagyonváltással való megterhelését. Polgármesteri javaslatra a testület megszavazta a zsidók piaci vásárlási idejének korlátozását, mely szerint 9 óra előtt sem piacon, sem másutt nem vásárolhatnak.

1942. április

A közel százéves munkácsi Kaszinó közgyűlésén „a Kaszinó zsidóvallású régi tagjai (kik között van olyan is, aki már 58 év óta tagja a Kaszinónak) elhatározták és bejelentették, hogy a zsidóvallású tagok kilépnek a Kaszinóból. Tették pedig ezt az elhatározást azért, mert arról értesültek, hogy új tagok a zsidóvallású régi tagok miatt vagy nem akartak belépni a Kaszinó tagjai sorába, vagy pedig csak úgy léptek volna be, ha egy közeli közgyűlésen alapszabály módosítással a tagok sorából kizárták volna a zsidó tagokat.” Az ülésen Bertók János elnök lemondott. A Kaszinó új elnöke Engelbrecht István lett.

1942. május 1.

Ungváron ettől a naptól polgármesteri rendeletre zsidó kereskedők nem árusíthatnak cukrot és lisztet.

1942. június 24.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: Szobránc határában nap mint nap fognak el a csendőrök Szlovákia területéről szökött zsidókat, akiket a hidasnémeti gyűjtőtáborba visznek, ahonnan egy részüket visszatoloncolják.

1942. július 31.

Az 1942: XIV. tc., az ún. honvédelmi novella kimondta: „3. § (1) Zsidók leventeképzésben nem részesülnek. (2) Zsidó hadkötelesek sem a honvédség, sem a csendőrség kötelékében fegyveres szolgálatot nem teljesíthetnek. 4. § (1) A zsidókat a leventekötelezettség helyett a kiegészítő szolgálatra való előképzés terheli.” A törvénycikk írásban rögzítette, amit a munkaszolgálatosoknál már 1940 nyara óta egyre szélesebb körben alkalmaztak: a zsidókat minden kivétel nélkül kizárta a fegyveres szolgálatból.

1942. szeptember 6.

Magyarországon kihirdették az ún. IV. zsidótörvényt (1942:XV. tc.), amely szerint a zsidók nem szerezhetnek mezőgazdasági ingatlanokat és a birtokukban levőket kötelesek eladni.

1942. november 19.

Kezdetét vette Sztálingrádnál a szovjet hadsereg ellentámadása, ami 1943. február 2-ával győzelemmel ért véget. E napon kelt rendeletével a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége amnesztiát adott azoknak a Magyarországról menekült „kárpátoroszkoknak, ukránoknak és szlovákoknak, akik Csehszlovákia feldarabolásáig csehszlovák állampolgársággal rendelkeztek.” Az érintetteket kiengedték a munkatáborokból és Buzulukba irányították, hogy „önként belépjenek a csehszlovák hadseregbe”.

1942. december 2.

Magyarországon Kállay Miklós kormánya visszautasítja a zsidókérdés „német minta” szerinti megoldását.

1942. december 24.

Kihirdették az 1942. évi 55. 000. rendeletet az 1942:XIV. tc. végrehajtásáról: „2. § a zsidók a kiegészítő szolgálatukat mind békében, mind háború idején rendszerint munkásalakulatoknál teljesíthetik, a honvédség érdekében azonban kivételesen más nem fegyveres szolgálatokra is alkalmazhatók.” A zsidó munkaszolgálatosok részére kötelező a citromsárga karszalag viselése, azok, akik valamely keresztény hitfelekezet tagjai, de zsidó származásúak fehér karszalagot kötelesek viselni. Rendfokozatot zsidó nem viselhet, ezért őket minden tisztii nyilvántartásból törölni kell.

1942. december

Hivatalos jelentés szerint a kárpátaljai népiskolai tankötelesek száma 116.401 fő, ebből zsidó 9.900 fő.

1943. január–február

A 2. magyar hadsereg megsemmisítő vereséget szenvedett a Donnál.

1943. február 13–14.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* (Ungvár) írta: „A polgármesteri félévi jelentésből kitűnik, hogy a polgármesteri iktatóban iktatott akták legnagyobb része zsidók állampolgársági és illetőségi bizonyítvány iránti kérelme volt”.

1943. április 14.

Az érintett szülők aláírást gyűjtöttek az ungvári zsidó gimnázium és héber elemi iskola fenntartása érdekében (a belügyminisztérium beszüntette az iskolafenntartó Javne Egyesületet).

1943. június 1.

A belügyminisztérium a neolog (kongresszusi) hitközségnek megadta az ungvári zsidó gimnázium és héber elemi iskola fenntartási jogát („a gimnázium további fenntartása [...] kívánatos, hogy a kárpátaljai területek gimnáziumai továbbra is mentesíthetők legyenek a zsidó tanulóktól”). Azonban sem az iskolaépületet, sem a Javne vagyont nem kapták meg, amire igényt tartottak.

1943. június

A Mezőgazdasági Kamara jelentése Kárpátaljáról: felülvizsgáltak 8.447 iparjogosítványt, ebből 1.792 keresztények, 6.655 zsidók kezén volt. Megszüntettek 3.830 zsidó ipart, helyettük 3.500 keresztény kereskedő és iparos kapott jogosítványt, közülük 1.796 kárpátaljai, 679 „Csonkaország egyéb területéről telepedett Kárpátaljára”.

1943. július 5. – augusztus 23.

Kurszki csata. Döntő fordulat a világháború menetében.

1943. július vége

Az 1901–1905-ös születésű zsidó férfiakat három havi munkaszolgálatra hívták be.

1943. augusztus 1.

Kitiltották a zsidó nőket az ungvári városi strandfürdőről. A város vezetősége a lépést „egyéni akciónak” minősítette.

1943. augusztus 18.

Huszt környékén földet ért az a szovjet ejtőernyős deszant, amelyet a magyar Pataki Ferenc vezetett.

1943. november 28. – december 1.

Teheráni konferencia. Winston Churchill, Franklin D. Rooseveltt és Joszif Sztálin megegyeztek a német haderő elleni közös fellépésről (második front) és a háború győzelmes befejezése utáni béke alapvonalairól.

1944. március 19.

A német katonaság ellenállás nélkül megszállta Magyarország területét.

1944. március 22.

Délután német katonaság érkezett Ungvárra.

1944. március 28.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: megnyílt a Tisza záróvonala, bevonulhatnak csapattestükhöz azok, akik a lezárás miatt ezt nem teheték meg, megindult a vasúti közlekedés Budapestre,

az utazáshoz a csendőrség által láttamoztatott arcképes igazolvány szükséges, zsidók további intézkedésig vonaton nem utazhatnak.

1944. április 1.

A munkácsi polgármester az élelmiszer-kereskedések kivételével bezáratta a város összes zsidó üzletét.

1944. április 5.

Az 1944. évi 1240. sz. miniszterelnöki rendelet a hat éven felüli magyar zsidók számára kötelező a kötelezővé tette a sárga csillag viselését.

1944. április 7.

Megjelent az 1944. évi 6163/18944. B. M. res. rendelet a zsidók lakhelyének kijelölése tárgyában: „A magyar királyi kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól. A tisztogatást területrészenként rendelem el, melynek eredményeként a zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül a kijelölt gyűjtőtáborokba kell szállítani.”
Megjelent az 1944. évi. 1.270. sz. miniszterelnöki rendelet a zsidók utazásának korlátozásáról: „Megkülönböztető jelzés viselésére kötelezett sem közlekedés, sem szállítás céljára személygépjárművet nem használhat, írásbeli engedély nélkül sem közforgalmú vagy korlátolt közforgalmú vasúton, sem közforgalomra berendezett személyszállító hajón, sem közhasználatú társasgépkocsin nem utazhat.”

1944. április 9.

Az *Őslakó* írta: „Kormányrendelet alapján sárga csillagos zsidók nem hagyhatják el lakhelyüket s nem utazhatnak”; „Ungvár polgármesterének rendeletére a zsidókézen levő ipari és kereskedelmi nyílt árusítási üzleteket e hét elején hatósági közegek lezárták és lepecsételték. [...] Munkácson még nem hoztak hasonló rendszabályokat”; Mit nem szabad a zsidóknak? Keresztény háztartási alkalmazottat tartani, sárga csillag nélkül mutatkozni, 11 óra előtt a piacon vásárolni, rémhírt terjeszteni. Mit nem szabad a többi polgárnak? Könnyelműen venni a légmentes rendelkezéseket, „ellenséges országok” rádióállomásait hallgatni, „valótlan híreket” meghallgatni és továbbadni.

1944. április 11.

Ungváron polgármesteri rendeletre lepecsételték az összes zsidó üzletet, zár alá vették azok árukészletét.

1944. április 12.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta: „Az a zsidó, aki a megkülönböztető jelzés viselésére köteles” semmilyen közlekedési eszközt nem vehet igénybe.

1944. április 16.

Vasárnap, peszah első napján Kárpátalján megkezdődött a zsidók gettóba zárása. Gettókat és bevagonírozó állomásokat állítottak fel Ungváron, Munkácson, Beregszászban, Nagyszőlösön, Huszton, Técsön, Izán, Máramarosszigeten. 2000-ben a Magyar Köztársaság kormánya ezt a napot nyilvánította a holokauszt magyarországi emléknapjává. Az *Őslakó* írta: „A táviróforgalmat felszabadították, a zsidók kivételével mindenki sürgönyözhet az ország egész területére. A telefonkorlátozások változatlanul érvényben vannak. Interurbán beszélgetést csak a katonai állomásparancsnokság engedélyével lehet folytatni.”; „Az utazási korlátozásokat a belügyminiszter Ung, Bereg és Ugocsa vármegyék egész területére kiterjesztette.”; „A közellátási rendelkezések szidalmazása honvédelem

elleni izgatásnak minősül [...] Általában mindenfajta kritikával legyünk óvatosak, mert könnyen bíróság elé kerülhetünk.”

1944. április 20.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* „Zsidók kitelepítése Ungváron és Kárpátalján” című cikkből: „A kárpátaljai és peremvidéki területen, amely hadműveleti területnek nyilvánított, közigazgatási és rendészeti érdekből megkezdődött a zsidó lakosság kitelepítése, illetve táborokba gyűjtése. - A kárpátaljai területen, valamint a hadműveleti területre eső peremvidéken levő községek zsidóságának kitelepítése, illetve táborba gyűjtése már megtörtént. Az ungi községekből Ungvárra, a városon kívül létesített [a Felszabadulás utca végén levő] táborba szállították be a zsidó lakosságot. Most a hadműveleti területen levő városok zsidó lakosságának kitelepítésére került sor. - Ungvár város zsidó lakosságát is a városon kívül létesített táborba telepítik ki. A kitelepítés munkája ma [április 20-án] reggel 9 órakor veszi kezdetét és az előre megállapított rend szerint történik. Az ungvári zsidóság kitelepítése, illetve táborba szállítása ügyében Megay László polgármester III. 93. eln. - 1944. szám alatt” adott ki hirdetményt. „A kitelepítés nem vonatkozik a zsidó orvosokra, gyógyszerészekre és a hadüzemekben dolgozó olyan zsidó munkásokra, akik a hadüzemparancsnok igazolványával vannak ellátva. A kitelepítést házról-házra járva hatósági és rendőri bizottságok végzik, akik a kitelepített egyének értéktárgyait nyomban leltárba és zár alá veszik, a lakásokat pedig lepecsételik. [...] A lakásukból kitelepített zsidók körzeti gyűjtőhelyekre kerülnek és onnan a városon kívüli táborba. [...] A rendőrség a kapott utasítások alapján Munkácson is kijelölte azt a területet, ahová a zsidók szerdán [április 19-én] kötelesek voltak átköltözni. Az idegen állampolgársággal rendelkező zsidókat külön csoportba vonták.” A zsidók kitelepítése „gyorsított eljárással” történik. Az újság szerint Ungváron csaknem 10.000 zsidó lakott. A város két gyűjtőtáborába, a Felszabadulás utca végébe és a Munkácsy utcai fatelepre „mintegy 16-17 ezer ungvári és környéki kitelepített került”.

1944. április 25.

Megjelent az 1944. évi 1.540. sz. miniszterelnöki rendelet a zsidók értelmiségi munkakörben való alkalmazásának és foglalkoztatásának megszüntetéséről.

1944. április 27.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* írta az ungvári zsidók kitelepítéséről: „A mai napon a rendszeres munkálat véget ért.” A város polgármestere és rendőrkapitánysága falragaszokon szólította fel a bujkáló zsidókat a jelentkezésre. A zsidó táborok látogatása tilos. Az ungvári és munkácsi zsidó táborokat felkereste Endre László belügyi államtitkár, Megay László ungvári polgármester kérte a zsidók „gyors eltávolítását”. „Polgármesteri rendelkezés alapján az összes ungvári könyvtárak a zsidó és angolszász írók (vagy ilyen szellemű) könyveit a városi könyvtárba záros határidőn belül beszolgáltatni kötelesek. Vonatkozik ez a rendelkezés a könyvkereskedésekre, dohány- és újságárus boltokra is.” „Északkelet-felföldünk több falujából jött értesítés, hogy a határvidéki rendőrkapitányság zsidók megszőktetési kísérlete, zsidók bújtatása vagy államtulajdont képező zsidó vagyonok rejtegetése miatt többeket internáltatott.”

1944. április 30.

Az *Őslakó* írta: „Munkács város zsidósága bevonult lakni a részére kijelölt városrészekbe. Azok a munkácsiak, akik valamely oknál fogva komolyabb őrizetet érdemelnek, a téglagyárba kerülnek. Itt helyezték el a Kárpátalja beregi részének kiköltöztetett zsidóit is. - A zsidónegyed lakói a rendőrhatalóság arcképes igazolványával egyelőre kijárhatnak a

városbeli munkahelyeikre dolgozni. - A zsidók ügyeit az ún. zsidótanács képviseli a hatóságok előtt Steuer Sándor mérnök elnöke alatt. A zsidótanács tart rendet a gettók belső szervezetében s végrehajtja az esetenkénti rendelkezéseket. A rendre az elkülönített részekben fehérkarszalagos, bottal felfegyverzett zsidó férfiak ügyelnek.” „A lepecsételt zsidóüzletek leltározását városi és ipartársulati közös bizottságok megkezdték”. Kiosztották a zsidók marháit, lovait, fogatait, mezőgazdasági ingatlanait. Megjelent az 1944. évi 10.800. sz. miniszterelnöki rendelet a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvásáról.

1944. május 3.

A munkácsi polgármesteri hivatalban tartott tanácskozáson elhangzott: mintegy 34 ezer zsidó van a város környéki táborokba és gettókba gyűjtve.

1944. május 10.

Kárpátaljára mint hadműveleti területre az összes hatóság fölé rendelt, miniszteri hatáskörrel bíró kormánybiztost neveztek ki Vincze András ny. altábornagy személyében.

1944. május 14.

Az *Őslakó* írta: „A belügyminiszter a minisztertanács határozata alapján felülvizsgálta a Vitézi Szék, a volt Felvidéki Minisztérium, a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság és a miniszterelnökség által kiadott zsidómentesítő okiratokat. Az okiratok birtokosai kötelesek 1944. május 15-ig betérjeszteni a belügyminiszterhez okmányaikat. - Olyan személyek, akik mentesítésüket még nem kérték, igen indokolt esetben a belügyminiszterhez intézendő kérelemben mentesítést kérhetnek. Kérelmet terjeszthet elő, természetesen kellően alátámasztva, olyan nem zsidó egyén is, akinek felesége vagy gyermeke ezidőszert zsidónak tekintendő.”

1944. május 15.

Megkezdődött a magyarországi zsidók tömeges deportálása. A deportálást a magyar közigazgatás és a csendőrség végezte a németek ellenőrzése mellett. Megjelent az 1944. évi 55. sz. belügyminiszteri rendelet a zsidóknak a vendéglátó üzemek látogatásában való korlátozásáról.

1944. május 16.

A *Kárpáti Magyar Hírlap* (Ungvár) írta: „Minden zsidó a kivételezettek is, hadiüzemi munkások, gyógyszerészek, orvosok stb. is 48 órán belül jelentkezni kötelesek a Városházán.”

1944. május 25.

Megjelent az 1944. évi. 510. sz. belügyminiszteri rendelet a zsidóknak nyilvános szórakozóhelyek látogatásától való eltiltásáról.

1944. május 28.

Vincze András kormányzói biztos felhívásából: „Figyelmeztetem az ungi, beregi, ugozsai és máramarosi hadműveleti terület lakosságát, hogy a felségsértés, hűtlenség stb. bűncselekményekre rögtönbíráskodás (statárium) áll fenn és azok elkövetői halállal bünhődnek. [...] Miután [...] Huszt környékén felderített eset óta Kárpátalján elszórva már máshol is feltűntek ejtőernyős partizánok, ismételten rámutatok arra a veszedelemre, amely a zsidó irányítás alatt álló bolsevizmus részéről az ország lakosságát fenyegeti.”

1944. május

Kiüritik a zsidó lakásokat, házakat. Csak a nagyobb bútordarabok maradnak a helyükön, a többi raktárakba kerül. Megay László ungvári polgármester elrendelte a zsidó feliratok azonnali eltávolítását. Szovjet ejtőernyősöket (diverzánsokat) dobtak le Kárpátalja területén.

1944. június 4.

Az *Őslakó* írta: „Munkács zsidótalanítása általánosságban befejeződött.” (Július 30-i közlés szerint a város 15 ezer „lélektől” vált meg.)

1944. június 6.

A normandiai partraszállás (megnyílt a második front).

1944. június 18.

Az *Őslakó* írta: „A gettótolvajlás, sajnos, Munkácson eléggé elterjedt foglalkozás lett. Most már sokalljuk a dolgot. Állítólag minden zsidó lakás fel van törve.”

1944. július 6.

Horthy Miklós kormányzó időleges leállította a deportálásokat.

1944. július 9.

A partizánmozgalom ukrán törzskara ejtőernyős csoportot irányított Kárpátaljára Olekszandr Tkanko alezredes parancsnoksága alatt. E napon Budapestre érkezett Raoul Wallenberg, hogy megszervezze a svéd követség humanitárius osztályát, az embermentés intézményeit.

1944. július 16.

Az *Őslakó* írta: „A reménykedésnek, a csodában való hitnek iskolapéldáját mutatja be az a felfedezés, amit Munkácson tettek a múlt héten: egy pincéből, a gettóban, két zsidó családot húztak ki, akik a zsidók kivonulása után 11 személlyel ott laktak befalazva”.

1944. július 23.

Az *Őslakó* írta: „Igényelni lehet a zsidó üzleteket”.

1944. július vége

A szovjet csapatok elérték az Északkeleti-Kárpátok gerince előtt 15–20 kilométerre húzódó Hunyadi állást.

1944. július

A magyar csendőrök az ökörmezői járási Toronya (Toruny) és Majdánka (Majdan) községekben agyonlőtték mintegy 100 zsidót és jeltelen tömegsírban hantolták el őket a Toronyai-hágó közelében.

1944. augusztus 2–3.

Kivégezték az auschwitz-birkenai cigánytábor utolsó lakóit. 1972-ben a Cigány Világszövetség párizsi kongresszusán ezt a napot a cigány holokauszt nemzetközi emléknapjává nyilvánították.

1944. augusztus 5.

A szovjet vezérkari főnökség létrehozta a 4. Ukrán frontot a Kárpátok vonalán folytatandó harcokra a német és a magyar hadsereggel.

1944. augusztus 8. – október 26.
Kárpátalján harcolt Uszta Gyula partizánegysége.

1944. augusztus 26.
Kárpátalján földet ért az újabb partizánegység Iván Priscsepa parancsnokságával.

1944. augusztus 27.
A szovjet csapatok átlépték a magyar határt az Ojtozi-szorosban.

1944. augusztus
A Kárpátalján működő egyesített szovjet partizánosztatok parancsnoksága felhívta a lakosságot, hogy harcoljon „a fasiszta hódítók” ellen. A közeledő Vörös Hadsereg csehszlovák hadtestében számos kárpátaljai szolgált.

1944. szeptember 27.
Újabb ejtőernyős partizánegységet vetettek be Kárpátalján, melynek neve: „Csehszlovákia szabadságáért”.

1944. szeptember 8. – október 28.
Az 1. és a 4. Ukrán Front Kelet-Kárpátok és a 4. Ukrán Front Kárpátok-Ungvári hadművelete eredményeként a szovjet katonaság ellenőrzése alá került Kárpátalja és Kelet-Szlovákia egy része.

1944. október 15.
A magyar hatóságok elrendelték Ungvár kiürítését. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a magyar közigazgatás egész Kárpátalján.

1944. október 16.
Lemondott Horthy Miklós kormányzó. Miniszterelnök („nemzetvezető”) Szálasi Ferenc (nyilas hatalomátvétel.)

1944. október 28.
František Němec, az emigráns csehszlovák kormány minisztere és kárpátaljai megbízottja Huszton proklamációt tett közvé, melyben arról tájékoztatott, hogy a Csehszlovák Köztársaság elnökének alkotmányos dekrétuma értelmében megalakult a felszabadított kárpátaljai terület adminisztrációja, melynek élén kormány megbízott áll.

1944. november 5.
Ungváron bevezették a moszkvai időszámítást.

1944. november 13.
A IV. Ukrán Front vezérkara kiadta a 0036-os utasítást, miszerint három napos munkára köteles jelentkezni minden hadköteles korú magyar és német nemzetiségű kárpátaljai férfi, amit – a hadműveleti térképek tanúsága szerint – a front sávjában mindenhol automatikusan végrehajtottak, a tervezett határvonalaktól függetlenül. Begyűjtötték az Auschwitzból és más lágerekből hazatért magyar zsidókat is.

1944. november 26.

Munkácson összeült Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságainak első kongresszusa, melyen kiáltványt fogadtak el „Kárpátontúli Ukrajnának Szovjet Ukrajnával való újraegyesítéséről”.

1944. december 8.

František Němec és a többi csehszlovák hivatalnok elhagyta Kárpátalját, ahol október 28. óta tartózkodtak.

1945. január 20.

Gyöngyösi János külügyminiszter, Vörös János honvédelmi miniszter és Balogh István miniszterelnökségi államtitkár Moszkvában aláírta a 20 pontos fegyverszüneti egyezményt, amely előírta a magyar csapatok és hivatalnokok visszavonását az 1938 előtti határokra. A fegyverszünetben foglaltak végrehajtását a szövetséges főhatalmak képviselőiből alakult Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellenőrizte.

1945. január 23.

Joszif Sztálin levelében Edvard Beneš tudomására hozta, hogy a szovjet kormány nem szállhatott és a jövőben sem szállhat szembe a kárpátaljai lakosság nemzeti akaratával.

1945. január 27.

Felszabadult az auschwitz-birkenai haláltábor. Az ENSZ-közgyűlés 2005-ben ezt a napot a holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapjává nyilvánította.

1945. február 4–11.

Jaltai konferencia. F. D. Roosevelttel amerikai elnök, J. V. Sztálin, a szovjet Népbiztosok Tanácsának elnöke és W. Churchill brit miniszterelnök egyeztetett a második világháború utáni békerendezésről.

1945. április 25.

San Franciscóban megalakult az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ).

1945. május 9.

Az európai hadszíntéren véget ért a világháború, miután az előző napon a német véderő képviselői Berlin-Karlhorstban a szovjet, angol-amerikai és francia katonai vezetők jelentében aláírták a feltétel nélküli kapitulációt.

1945. június 29.

A Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság Moszkvában egyezményt írt alá Kárpátontúli Ukrajnának Szovjet-Ukrajnához való csatolásáról. Az egyezményt november 22-én csehszlovák részről, november 27-én szovjet részről ratifikálták.

1945. július 17. – augusztus 2.

Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió állam-, illetve kormányfőinek (Henry S. Truman, C. R. Attlee, J. V. Sztálin) potsdami tanácskozása – a teheráni és a jaltai konferencia nyomán – kidolgozta a második világháború utáni európai és nemzetközi politikai és jogrendet.

1945. szeptember 2.

Japán letette a fegyvert, ezzel véget ért a második világháború.

1945. szeptember 6.
Kárpátaljára érkezett „a hazabocsátott hadifoglyok első csoportja”.

1945. szeptember 30.
Lezárták Kárpátalja határát Csehszlovákia irányába, amely eddig a napig átjárható volt.

1946. január 22.
A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége rendeletet hozott a Kárpátontúli terület megalakításáról Ungvár központtal az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékében.

1946. március 5.
Winston Churchill korábbi brit miniszterelnök, a Konzervatív Párt vezetője az USA-beli Fulton városában a Westminster Főiskolán elmondta azt a beszédet, amelyben kijelentette, hogy vasfüggöny húzódik keresztül Európán. Ez a beszédet tekintették a hidegháború jelképes kezdetének.

1947. február 10.
Az öt vesztes állam, Magyarország, Finnország, Bulgária, Olaszország és Románia Párizsban aláírta a békeszerződéseket. A magyar békeszerződés I. rész (Magyarország határai) érvénytelenítette az 1938 és 1941 közötti területváltozást. Külön utalás történt arra, hogy Magyarország és a Szovjetunió közötti határvonal azonos az 1938 előtti északkeleti csehszlovák–magyar határral.

1947. szeptember 15.
Moszkvában letétbe helyezésre került a magyar békeszerződés, amivel az hivatalosan is érvénybe lépett.

1947
Megkezdődött a kárpátaljai fiatalok kényszertoborzása donbászi munkavégzésre. A Szovjetunióban hallgatólagosan ismét alkalmazni kezdik a numerus clausust az oktatásban és a kiemelt presztízsű munkahelyeken.

1948. május 14.
Megalakult az Izraeli Állam. Egyiptom, Libanon, Szíria, Transzjordánia és Irak háborút indított Izrael ellen (első arab–izraeli háború vagy függetlenségi háború).

1948. november 20.
A Szovjetunió Minisztertanácsa feloszlatta a Zsidó Antifasiszta Bizottságot.

1948. december 10.
Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) elfogadta Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát a minden embert megillető alapvető jogokról.

1949. január 20.
Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió Moszkvában megalakította a Kölcsönös Gazdasági Segítségnyújtás Tanácsát (KGST).

1949. január 28.
A moszkvai *Pravdában* megjelent cikkel kezdetét vette a „kozmpolitizmus” elleni kampány.

1949. február 12.

Az Ukrán SZSZK állambiztonsági minisztériuma leiratot intézett a hatóságokhoz, hogy Kárpátalján azonnal fel kell számolni a görög katolikus egyházat.

1949. február 18.

Betiltották Kárpátalján a görög katolikus hitvallást.

1949. március 21.

Ungváron értelmiségi fórumot hívtak egybe a „kozopolitaellenes” (a haladó szellemű és a zsidó származású értelmiségiek ellen irányuló) kampány keretében, melyen Jurij Hojda, a kárpátaljai írószövetség elnöke Erdélyi Béla festőt és másokat „személyi igazolvány nélküli hajléktalan csavargónak” nevezett, hozzátéve: „A legmesszebbmenően szét kell zúzni az esztéticizáló hazafiségellenes rágalalmazóknak ezt a csürhét.” Erdélyi naplójából: „Így ni! Lassan minden összeomlik bennem. Mint festő, állandóan megrúgott; mint tanár, kirúgott; mint nyugdíjas, talajtalan [...] rá kell lépnem a sok millió ember sorsára, el kell távoznom csendesen [...] Pokol lett a föld. Mozgó sarak pokla; sátánok lidércnyomása, örültek egybecsavarodása [...]”. Később Hojda is üldözötté vált.

1949. november 28.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége rendeletben megtiltotta, hogy a kényszer-kitelepítettek visszatérjenek szülőföldjükre.

1949

Megkezdődött a kárpátaljai családok „önkéntes” áttelepítése belső ukrajnai területekre (kényszermigráció).

1950. április 6.

A Szovjetunió minisztertanácsának határozata megváltoztatta az 1944 és 1949 között deportált személyekre vonatkozó szabályozást: addig minden deportált konkrétan meghatározott ideig nem térhetett vissza otthonába, ettől kezdve viszont a deportálás „örökös időkre” szólt.

1952. augusztus 12.

A Szovjetunióban agyonlőtték a feloszlott Zsidó Antifasiszta Bizottság több tagját („kivégzett költők éjszakája”).

1953. január 13.

A moszkvai *Pravdában* megjelent cikkel kezdetét vette a „gyilkos orvosok” elleni kampány.

1953. február 13.

A Szovjetunió megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel.

1953. március 5.

Meghalt J. V. Sztálin, a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke, az SZKP Központi Bizottságának első titkára.

1953. március 27.

A Szovjetunióban amnesztiában részesítették mindazokat, akiket öt évnél rövidebb időre ítélték el.

1953. szeptember 3–7.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának plénumán az SZKP KB első titkárává választották Nyikita Hruscsovot.

1955–1975

A vietnámi háború, melyben a Szovjetunió Észak-Vietnámot, az USA pedig Dél-Vietnámot támogatta.

1955. május 11–14.

Varsóban Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt írtak alá. Ezzel létrejött a Varsói Szerződés, a szocialista országok közös katonai szervezete.

1956. február 14–25.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa, melyen zárt ülésen tárgyaltak a sztálini személyi kultusz következményeiről.

1956. június 30.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága határozatot hozott a személyi kultusz következményeinek felszámolásáról.

1956. október 23. – november 11.

Magyarországi forradalom napjai. A magyarországi forradalom eltiprására Kárpátalján keresztül özönlött keresztül a szovjet katonaság.

1956. október 29. – november 7.

A szuezi válság, vagy második arab–izraeli háború (izraeli–brit–francia háború Egyiptom ellen).

1959. január 15–22.

Országos népszámlálás tartottak a Szovjetunióban. Kárpátalja lakossága 920.173 fő, ebből zsidó nemzetiségű 12.169 fő.

1959

Megjelent: Ják Sándor: *Emberek a máglyán*. Illusztrálta: Szász Endre. Tánácsics Kiadó. A beregszászi szerző dokumentumregényében leírja a deportálás szörnyűségeit, a koncentrációs táborok poklát.

1960. május 7.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnökévé választották Leonyid Brezsnyevet.

1960. szeptember 15.

Párizsban megrendezték az első nemzetközi konferenciát, melynek témája a szovjetunióbeli zsidóság helyzete volt. Az eseményt több hasonló fórum követte különböző helyszíneken. Világszerte a szovjet zsidókat támogató szervezetek alakultak.

1961. június

Módosították az Ukrán SZSZK Büntető Törvénykönyvét, belekerült a hírhedt 209. cikkely, melyben „a vallási szertartások ürügyén személy ellen, illetve a polgárok jogai ellen elkövetett merényletről” volt szó.

1961. szeptember 19.

A tömegmészárlás 20. évfordulóján megjelent Jevgenyij Jevtusenko *Babij jar* című költeménye, melynek alapján Dmitrij Sosztakovics a XIII. szimfóniáját komponálta. A zeneművet 1962-ben betiltották.

1961. október 17–31.

Az SZKP XXII. kongresszusán elfogadták a párt új programját, mely tartalmazza a „nemzetek összeolvadásának” elméletét.

1962. április 17.

Ukrajna tagja lett az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának.

1962. október 14–28.

A kubai rakétaválság – a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közötti katonapolitikai konfliktus.

1964. október 14.

Ny. Sz. Hruscsovot az SZKP KB plénuma felmentette Ny. Sz. Hruscsovot első titkári, a Legfelsőbb Tanács Elnöksége pedig október 15-én miniszterelnöki tisztségéből. Hruscsovot „kalandorsággal”, „szúklátókörű tervek kovácsolásával” és „önfejűséggel” vádolták.

1965 nyara

Csernovciban emlékművet emeltek a 2. világháború idején a német megszállás alatt elpusztított zsidók tömegsírja fölött.

1966. március 29.

Az SZKP XXIII. kongresszusán az SZKP Központi Bizottságának főtitkárává választották Leonyid Brezsnyevet.

1966. december 16.

Az ENSZ Közgyűlése elfogadta a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát.

1967. június 5–10.

A hatnapos háború, vagy harmadik arab–izraeli háború – Izrael és a Szovjetunió által támogatott négy szövetséges arab állam (Egyiptom, Szíria, Jordánia, Irak) között.

1967. június 10.

A hatnapos háború miatt a Szovjetunió ismét megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel.

1968. június 10.

A szovjet vezetés megfontolás tárgyává tette a kivándorlás korlátozott mértékű újbóli engedélyezését.

1968. augusztus 20–21. A Varsói Szerződés tagállamainak hadseregei megszállták Csehszlovákiát.

1968. szeptember 29.

Babij Jarban az elpusztított zsidókra emlékezve először beszéltek a nyilvánosság előtt az elhallgatott eseményekről.

1969. március 15.

Szovjet–kínai határincidens az Usszuri határfolyó Damanszkij nevű szigetén.

1970. január 15–22.

Országos népszámlálás tartottak a Szovjetunióban. Kárpátalja lakossága 1.057.521 fő, ebből zsidó 10.857 fő.

1970. szeptember 20.

Nemzetközi szolidaritási nap a Szovjetunióban élő zsidókkal. Londonban, New Yorkban, Párizsban, Torontóban és a világ más nagyvárosaiban került sor szimpátiatüntetésekre.

1970. november

Moszkvában megalakult a Szovjet emberi Jogi Bizottság, melynek egyik alapítója Andrej Szaharov.

1970. december 30.

Jean-Paul Sartre is részt vett azon a párizsi tüntetésen, amelyen a Szovjetunióban a zsidókkal szemben hozott ítéletek ellen tiltakoztak. („A zsidó helyzete olyan, hogy bármit cselekszik, minden ellene fordul.” Jean-Paul Sartre: *Zsidó lét és antiszemitizmus*)

1971. március–április

Az SZKP XXIV. kongresszusán Leonyid Brezsnyev bejelentette a szovjet nép történelmi kategóriájának kialakulását. Ennek folyamatában el kellett hárítani az olyan akadályokat, mint a burzsoá-nacionalista csökevények továbbélése.

1971

A Szovjetunióból kivándorló zsidók között először voltak olyanok, akik nem Izraelbe, hanem valamely más országba távoztak („noshrim”).

1972. április 30.

Szolidaritási nap a Szovjetunióban élő zsidókkal az Egyesült Államokban.

1972. augusztus 3.

A szovjet útlevélhivatalokban kifüggesztették, hogy a kivándorlók kötelesek megtéríteni az államnak taníttatásuk költségeit.

1972. szeptember 16.

Az angol parlament alsó házában bejelentették: az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága ki fogja vizsgálni azt a szovjet lépést, hogy a kivándorlóktól a taníttatási díj megtérítését követelik.

1972. október

21 Nobel-díjas aláírásával jelent meg nyílt levél a *New York Times*-ban, melyben tiltakoztak az ellen, hogy a Szovjetunióban a kivándorlóktól megkövetelik a taníttatási díj megtérítését.

1972. október 3.

Hatályba lépett az ideiglenes megállapodás az Egyesült Államok és a Szovjetunió között a hadászati támadó fegyverek korlátozásáról (SALT I).

1972. október 18.

Először tettek kivételt néhány kivándorló családdal abban a tekintetben, hogy nem kellett visszafizetniük az államnak a taníttatási költségeket.

1973. január 19.

A Legfelsőbb Tanács közlönyében megjelent a rendelet a taníttatási költségek megfizettetéséről a kivándorlókkal.

1973. március 20.

Felfüggesztették a taníttatási költségeknek a kivándorlókkal való megfizettetésére vonatkozó rendelet hatályát. Erről a szovjet vezetés külön értesítette Richard Nixont, az USA elnökét.

1973. április 19.

Richard Nixon, az USA elnöke és nemzetbiztonsági tanácsadója, Henry Kissinger zsidó szervezetek vezetőivel találkozott, mely során azt kérték, hogy ne támogassák az amerikai kereskedelmi törvény Jackson–Vanik-féle módosítását.

1973. szeptember 13.

A Szovjetunióban megszüntették a BBC, az Amerika Hangja (VOA) és a német Deutsche Welle rádióadók zavarását.

1973. szeptember 18.

A Szovjetunió ratifikálta a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát.

1973. szeptember 30.

Amerikai tudósok egy csoportja, köztük több Nobel-díjas elítélte az emberi jogok Szovjetunió általi megsértését, Andrej Szaharov és Alekszandr Szolzsenyicin üldözését.

1973. október 6–26.

A jóm kippúri, vagy negyedik arab-izraeli háború, melyet Izrael folytatott egyes arab államok Egyiptom és Szíria vezette koalíciója ellen.

1973. december 11.

Az amerikai kongresszus képviselőháza elfogadta a kereskedelmi törvény Jackson–Vanik-féle módosítását.

1974. június 18.

A Szovjetunióban tíz zsidó engedélyt kapott arra, hogy a budapesti Rabbiképző Intézetben tanuljon.

1974. szeptember 27.

Izraelbe érkezett a hatnapos háború óta a százezredik szovjet emigráns.

1974. október 18.

A szenátus is elfogadta az amerikai kereskedelmi törvény Jackson–Vanik-féle módosítását, melyet az állampolgáraik kivándorlását akadályozó szocialista országokkal szemben alkalmaztak.

1974. november 10.

Andrej Szaharov arra felszólított fel, hogy a készülő szovjet–amerikai emigrációról szóló megállapodás hatályát terjesszék ki a Szovjetunióban élő összes nemzetiségre.

1974. december 2.

Alekszandr Szolzsenyicint kiutasították a Szovjetunióból.

1974. december

A szenátus elfogadta az amerikai kereskedelmi törvény Stevenson-féle módosítását.

1975. január 10.

A Szovjetunió megtagadta a kereskedelmi egyezmény aláírását az USA-val. A szovjetek állítása szerint a kivándorlást kérelmező zsidóknak több mint 98%-a megkapja az engedélyt.

1975. január 27.

Száz szovjet zsidó Nyugatra kijuttatott levélben azt állította, hogy a Szovjetunió nem a Jackson–Vanik-féle, hanem a Stevenson-féle módosítás miatt utasította el a kereskedelmi egyezmény aláírását.

1975. augusztus 1.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ, az EBESZ elődszervezete) országai aláírták a helsinki záróokmányt, amely három fő területtel foglalkozott: az európai biztonsággal kapcsolatos kérdések; együttműködés a gazdaság, a tudomány, a technika és a környezetvédelem területén; együttműködés az emberi jogok területén.

1975. szeptember 18.

A Szovjetunió ratifikálta a helsinki záróokmányt.

1975. november 10.

Az ENSZ elfogadta a 3379. sz. határozatot, amely kimondta: „A cionizmus a rasszizmus és a faji megkülönböztetés egyik formája.” 1991. december 16-án a határozatot visszavonták.

1976. május 23.

A Szovjetunióban 30%-os adót róttak ki a külföldről érkező pénzáttalásokra.

1976. július 2.

Babij Jarban felavatták „a német fasiszták által agyonlőtt szovjet állampolgárok és hadifogságba került szovjet katonái és tisztek emlékművét”. Az emlékművön semmi nem utalt a zsidóságra.

1976. november 9.

Kijevben Mikola Rudenko elnökletével megalakult a Helsinki Egyezmény Végrehajtását Elősegítő Ukrán Társadalmi Csoport (1988-tól Ukrán Helsinki Bizottság).

1977. március 1.

Az amerikai szenátus határozatban ítélte el a Szovjetunió gyakorlatát, hogy üldözik azokat, akik ki akarnak vándorolni.

1977. április 22.

Párizsban 14 ország parlamenti képviselőinek találkozásán határoztak az állandó Szovjet Zsidókat Támogató Európai Bizottság felállításáról.

1977. július

Szovjet–iráni barátságnapokat rendeztek Kijevben, a Krímben és Kárpátalján.

1979. január 17–24.

Országos népszámlálást tartottak a Szovjetunióban. Kárpátalja lakossága 1.155.759 fő, ebből zsidó 3.848 fő.

1979. június 18.

Bécsben aláírták a hadászati támadófegyver-rendszerek korlátozásáról szóló amerikai–szovjet megállapodást (SALT-II), amely soha nem lépett életbe.

1979. december

A szovjet hadsereg bevonult Afganisztánba.

1980-as évek eleje

A kárpátaljai zsidók, főképp a legutolsó alija tagjai megteremtették a peszah utáni első szombat piknikjének hagyományát az izraeli Ben-Semenben.

1980. augusztus 26.

A Szovjetunióban hét év után ismét zavarni kezdték a BBC, az Amerikai Hangja és a Deutsche Welle orosz nyelvű adásait. Ez időben egybe esett a lengyelországi Szolidaritás mozgalom aktivizálódásával.

1981

New Yorkban első kiadásban megjelent az *Auschwitz-album*. Ebben azokat a fotókat adták közre, melyeket a bilkei Jákob Lili talált a láger felszabadítása után, meleg ruhát keresve, az örök elhagyott szállásán. A fotók Beregszász, Técső és más kárpátaljai települések gettóiból deportált zsidók első szállítmányairól, a lágerbe érkezésről, a válogatásról, a gázkamra előtti várakozásról készültek.

1982. november 10.

Meghalt L. I. Brezsnyev, a Szovjetunió vezetője.

1982. november 12.

Az SZKP KB főtitkárává, a Szovjetunió vezetőjévé Jurij Andropovot választották meg.

1983. január 13.

Az Európai Parlament határozatban szólította fel a szovjet vezetést, hogy ismét liberalizálja a zsidó kivándorlással kapcsolatos politikáját, ahogy azt az 1970-es években tette.

1983. május 12.

A szovjet hatóságok szigorították a kivándorláshoz szükséges dokumentumok sorában benyújtandó meghívólevéllel kapcsolatos elvárást: ezentúl fél évente meg kell újítani (korábban évente).

1984. február 9.

Meghalt Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke.

1984. február 13.

Az SZKP KB főtitkárává választották Konsztantyin Csernyenkót.

1985. március 10.

Meghalt Konsztantyin Csernyenko, az SZKP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke.

1985. március 11.

Az SZKP KB soron kívüli plénumán Mihail Gorbacsovot választották főtitkárrá. Kezdetét vette a peresztrojka ("átalakítás") és a glasznosztj ("nyíltság") időszaka.

1986. február 26.

Moszkvában megnyílt az SZKP XXVII. kongresszusa, melyen meghirdették a társadalom demokratizálódását. A kongresszust megelőzően zsidók egy csoportja kérte a kongresszust, hogy tegye lehetővé a bebörtönzött zsidók szabadon bocsátását, tegye nyilvánossá a kivándorlásra vonatkozó törvényeket, repatriálási egyezmény aláírását Izraellel.

1986. április 26.

Robbanás következett be a Kijev melletti Csernobili Atomerőműben.

1986. május 14.

Mihail Gorbacsov először beszélt nyilvánosan a csernobili katasztrófáról.

1986. október 11.

Mihail Gorbacsov szovjet és Ronald Reagan amerikai vezető csúcstalálkozójára került sor az izlandi Reykjavíkban, ahol a közép-hatótávolságú nukleáris rakéták kérdését vitatták meg. Ennek alapján 1987-ben aláírták az erről szóló egyezményt.

1986. december 12.

A Szovjetunióban engedélyezték külföldiekkel közös vállalatok alapítását.

1986

Nobel-békedíjat kapott a máramarosszigeti születésű Elie Wiesel, magyar származású amerikai zsidó író, politikai aktivista. Ő használta először a „holokauszt” kifejezést a mai értelmében.

1987. október 28.

A Szovjetunióban először engedélyezték, hogy Budapestről vámmentesen behozzanak az országba a kóser étkezéshez kapcsolódó tárgyakat, melyek egy moszkvai étterembe kerültek.

1987. december 1.

Mihail Gorbacsov azt nyilatkozta az NBC tévétársaságnak, hogy ellenzi a zsidók kivándorlását, mert az nem más, mint agyelszívás. Azok esetében nem engedélyezik a kivándorlást, akik állami- vagy katonai titkok birtokában vannak.

1988. június 28.

Moszkvában az SZKP XIX. országos konferenciáján a társadalom átalakításának és demokratizálásának kérdéseivel foglalkoztak. Döntöttek arról, hogy megszűnik a pártszervek ellenőrzése a végrehajtó hatalmat gyakorló tanácsi szervek felett.

1988. december 7.

Mihail Gorbacsov bejelentette az ENSZ közgyűlésén, hogy csökkentik a Magyarországon, Csehszlovákiában és Lengyelországban állomásozó szovjet csapatok létszámát.

1989. február 15.

Befejeződött a szovjet csapatok kivonása Afganisztánból.

1989. március

Országos népszámlálás tartottak a Szovjetunióban. Kárpátalja lakossága 1.245.618 fő, ebből zsidó 2.100 fő. Ukrajna összlakossága megközelítette az 51,5 millió főt, ebből zsidó 486.326 (0,9%).

1989. november 14.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa jóváhagyta azt a nyilatkozatot, melyben az erőszakkal kitelepített nemzetiségek elleni repressziókat törvénytelennek és büntettnek ismeri el, illetve kinyilvánítja jogaik biztosítását.

1989. december 2–3.

Málta partjainál találkozott Mihail Gorbacsov szovjet államfő-pártfőtitkár és George Bush, az Egyesült Államok elnöke. A világsajtó a hidegháború lezárásaként értékelte az eseményt.

1989. december 4.

A Szovjetunió elítélte az 1968-as csehszlovákiai bevonulást.

1989. december 13.

Kijevben hatályon kívül helyezték a görög katolikus egyházat betiltó 1949-es rendeletet.

1990. január 26.

Ismét legálissá vált az Ukrán Görög Katolikus Egyház.

1990. március 4.

Ukrajnában megtartották az első demokratikus választásokat. Első ízben volt mód arra, hogy a szavazók több jelölt közül válasszanak.

1990. március 12–15.

A Szovjetunió népképviselőinek kongresszusa a Szovjetunió első elnökévé választotta meg Mihail Gorbacsovot. Ismét módosították a szovjet Alkotmányt, megnyitva az utat a többpártrendszer előtt.

1990. április 13.

A Szovjetunió hivatalosan elismerte a szovjet felelősséget a katyni mészárlásban.

1990. június 11.

Az ukrán köztársaságban a „moszkvai időről” áttértek a „kijevi időre”.

1990. október 24.

Kijevben az ukrán Legfelsőbb Tanács megsemmisítette az Ukrán SZSZK Alkotmányának 6. cikkelyét, amely a kommunista párt vezető szerepét mondta ki.

1990. december 24.

Leonyid Kravcsuk, az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának elnöke fogadta Arthur Schneir New York-i rabbit, a Lelkiismeret Hangja szövetség vezetőjét, s arról tájékoztatta, hogy a zsidók visszakaptak több épületet, melyek korábban kultúrházként, múzeumként funkcionáltak, konkrét lépéseket tesznek annak érdekében, hogy biztosítsák a lehetőséget az anyanyelv elsajátítására az iskolákban, szépirodalmat, újságokat adnak ki jiddis nyelven.

1991. március 17.

Országos referendumot tartottak a Szovjetunió egysége megőrzésének kérdésében. A lakosság többsége a szövetség fennmaradása mellett adta le voksát. Kárpátalján az ukrainai átlagnál kevesebben (62%) mondtak igent az unióra.

1991. április 1.

Megszűnt a Varsói Szerződés katonai szervezete.

1991. április 23.

Elfogadták Ukrajna törvényét a lelkiismereti szabadságról és az egyházakról. Az állam és az egyház viszonya a demokratikus államok mintájára alakult át.

1991. június 28.

Budapesti ülésükön a tagállamok feloszlatták a Kölcsönös Gazdasági Segítségnyújtás Tanácsát (KGST), a közép-európai szocialista országok gazdasági együttműködési szervezetét.

1991. augusztus 18.

A késő esti órákban Moszkvában rendkívüli bizottság vette át a hatalmat. Mihail Gorbacsov szovjet elnököt a Krímen tartották fogva. Moszkvában rendkívüli állapotot vezettek be, a hadsereget az utcára vezényelték.

1991. augusztus 19.

Oroszország vezetői nyilatkozatban ítélték el a puccsot, ellenállásra szólították fel a lakosságot. Leonyid Kravcsuk ukrán elnök nyíltan nem foglalt állást. Az ungvári városi tanács viszont törvénytelennek minősítette a moszkvai hatalomátvételt.

1991. augusztus 20.

Az ukrán Legfelsőbb Tanács Elnöksége kinyilvánította, hogy a moszkvai rendkívüli bizottság döntései Ukrajna területén nem érvényesek.

1991. augusztus 21.

Moszkvában Borisz Jelcin elnök bejelentette a puccs megghiúsulását. A katonaságot visszarendelték a laktanyákba.

1991. augusztus 24.

Kijevben az Ukrán SZSZK 12. összehívású Legfelsőbb Tanácsának rendkívüli ülészakán kikiáltották Ukrajna függetlenségét.

1991. szeptember 29.

Babij Jarban újabb emlékművet állítottak fel – ezúttal a zsidók tömeges kivégzésének 50 évfordulója tiszteletére. Ukrajnában szeptember 29. a babij jari tragédia emléknapja.

1991. október 22.

A szovjet vezetés elítélte az 1956-os magyarországi szovjet beavatkozást.

1991. december 1.

Az Ukrajnában megtartott országos népszavazáson a lakosság 90%-a támogatta a köztársaság függetlenségét.

1991. december 7–8.

Belovezsszkaja Puscsában, Breszt közelében Borisz Jelcin orosz, Leonyid Kravcsuk ukrán és Sztanyiszlav Suskevics belorusz elnök megegyeztek, hogy a Szovjetuniót felszámoltnak tekintik, s létrehozzák helyette a Független Államok Közösségét.

1991. december 10–12.

Ukrajna, Belorusszia és Oroszország semmisnek nyilvánította a Szovjetunió megalakulásáról szóló 1922. december 30-i szerződést.

1991. december 21.

Alma-Atában a 15 volt szovjet tagköztársaságból 11 aláírta a Független Államok Közösségének megalakításáról szóló egyezményt.

1991. december 25.

Lemondott Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió elnöke.

1992. január 1.

Ukrajna területén bevezették a hivatalos fizetőeszközt, a rubelt kiegészítő kupont.

1992. január 30.

Helsinkiben Ukrajna az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) tagja lett.

1992. március 4.

Leonyid Kravcsuk, Ukrajna elnöke rendeletet írt alá, amely kimondta, hogy „1992–1993 folyamán adják át a vallási gyülekezeteknek tulajdonként vagy díjtalan használatra azokat a kultikus épületeket, amelyeket nem rendeltetésüknek megfelelően használnak.”

1993

Ungváron megalakult a Kárpátaljai Megyei Zsidó Kulturális-Oktatási Egyesület.

1994. március 23.

Brüsszelben Ukrajna és az Európai Unió partnerségi és együttműködési egyezményt írt alá.

1994. május 12.

Beregszászban az egykori nagyzsina góga falán felavatták a Holokauszt áldozatainak emléktábláját héber, ukrán és magyar nyelvű szöveggel.

1994

Munkácson megalakult a Menóra Városi Zsidó Kulturális Egyesület.

1995. szeptember 26.

Ukrajna tagja lett az Európa Tanácsnak.

1995

Ungváron megkezdte működését a Magen Avot Jótékonyági Alap helyi képviselője.

1996. június 28.

Kijevben a Legfelsőbb Tanács elfogadta az ország új Alkotmányát.

1996. szeptember 2.

Az országban bevezették az új ukrán fizetőeszközt, a hrivnyát, mely a kuponnal megerősített szovjet rubelt váltotta fel.

1996–1997

Kárpátalján több zsidó temetőt vandál módon megrongáltak.

1999. április 1.

Moszkvában Ukrajna és Oroszország elnökei kicserélték a ratifikált egyezményt, melyben Oroszország elismerte a független Ukrajnát és annak határait.

1999

Ungváron létrejött a Hesed Spira Kárpátaljai Jótékonyági Alap és a Festőművészek a gyerekekért Kárpátaljai Jótékonyági Zsidó Alap.

2000. február 22.

Kijevben a Legfelsőbb Tanács eltörölte a halálos ítéletet.

2000. december 15.

Végleg bezárták a Csernobili Atomerőművet.

2001

Ungváron megalakult a Kárpátaljai Magyar Zsidók Egyesülete. Az első ukránai népszámlálás hivatalos adatai szerint Kárpátalja zsidó lakossága 565 fő, ebből ungváriak 232-en (a város lakosságának 0,2 %-a), munkácsiak 157-en (0,2 %).

2002

A 2002. évi irodalmi Nobel-díjat Kertész Imrének ítélte a svéd Királyi Akadémia, amely az indoklásban kiemelte 1975-ben megjelent első regényét, a Sorstalanságot. A holokauszttal foglalkozó regényben a szerző a kárpátaljai jiddis nyelvi különbözőségét is feldolgozta.

2007. december 21.

Nyolc új tagállam csatlakozásával a schengeni övezet elérte Ukrajna határát.

2008–2009

Világ gazdasági válság évei.

2009. szeptember

Ungváron a régi zsidó temetőben holokauszt emlékművet avattak azon a helyen, ahová az ungvári gettóban meghalt áldozatokat temették. Menáchem Mendel Taichman, Ungvár és Kárpátalja főrabbija elmondta, a holokauszt első kárpátaljai áldozatainak tömegsíriját hosszas kutatás után, levéltári forrásokra és a túlélők visszaemlékezéseire támaszkodva sikerült megtalálni.

2009

Ungváron megkezdte működését a Szochnut–Ukrajna helyi képviselőlete.

2010. január 26.

A munkácsi zsidó temetőben holokauszt emlékművet avattak.

2010

Jancsó Miklós hat részes dokumentumfilm sorozatot készített „Kövek üzenete” címmel a Kárpát-medence zsidó emlékeiről.

2011. június 23–26.

Zsidó napok Munkácson. A Kárpáti Igaz Szó tudósítása szerint a rendezvénysorozaton jelen levő Feldmájér Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke többek között a következőket mondta: „Ha Budapesten megkérdezzük száz zsidót, legalább ötven azt fogja mondani, hogy a nagyszülei, dédszülei Kárpátaljáról származnak [...] Magyarország programot indított, amely azt célozza, hogy az ottani fiatalok felkeressék a határon túli területeket. Mi nagy súlyt helyeznénk arra, hogy a diákok Kárpátalján megismerjék a zsidó emlékeket is, amelyek nagyon fontos részei a magyar kultúrának. Fontos számunkra, hogy az ifjúság megértse, hogyan élhettek itt békében sok száz éven át magyarok, ruszinok, szlovákok, zsidók.”

2011

Munkácson megalakult a Salom! Városi Nemzet-kulturális Zsidó Egyesület. Kárpátalján ekkor 64 megyei státuszú kisebbségi kulturális egyesület működött: 17 cigány, 13 magyar, 11 ruszin, 6 orosz, 4–4 szlovák és román, 3 zsidó, 2 német és 1–1 lengyel, örmény, belarusz és görög.

2012

Kárpátalján több holokauszt-megemlékezésre került sor. Magyarország Külügyminisztériuma az évet Wallenberg-évvé nyilvánította.

IRODALOM:

Braham, Randolph L.: *A népiértés politikája. A holocaust Magyarországon*. I–II. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Bányai Viktória, Fedinec Csilla, Komoróczy Szonja Ráhel (szerk.): *Zsidók Kárpátalján: Történelem és örökség a dualizmus korától napjainkig*. (Hungaria Judaica; 30.) Budapest, Aposztróf, 2013.

- Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944.* (Nostra Tempora 7.) Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002.
- Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok.* (Fontes historiae Hungarorum; 2.) Dunaszerdahely – Somorja, Lilium Aurum – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2004.
- Fedinec Csilla, Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008: politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök.* (Regio Könyvek.) Pozsony, Kalligram, 2009.
- Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Budapest, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
- Gidó Attila: *Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek (1918–1940).* Csíkszereda, Pro-Print, 2009.
- Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon. I–II.* Pozsony, Kalligram, 2012.
- Komoróczy Géza: *Zsidók az Északkeleti-Kárpátokban. Kárpátalja a 16. századtól a 19. század közepéig.* (Hungaria Judaica; 31.) Budapest, Aposztróf, 2013.
- Újvári Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon.* Budapest, 1929.
- Vehes Mikola, Molnár D. István, Molnár József, Osztapec Jurij, Oficinszkij Román, Tokar Marian, Fedinec Csilla, Cserniczkó István (szerk.): *Хроніка Закарпаття: 1867–2010; Кárpátalja évszámokban: 1867–2010.* (Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет».) Ужгород, Видавництво УжНУ «Говерла», 2011.
- Вегеш, Микола; Фединець, Чілла (ред.): *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура.* Ужгород, Видавництво «Ліра», 2010.
- Кошаровский, Юлий; Вертман, Инид (сост.): *Хронология событий сионистского движения в Советском Союзе.* In: Кошаровский, Юлий: *Мы снова евреи. Очерки по истории сионистского движения в Советском Союзе.* Т. 3. Иерусалим, (Б. тип.), 2009.